

UNIVERZITA KARLOVA

EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra Starého zákona

**Kniha smlouvy – kompozice a kontext
v rámci Pentateuchu**

Bakalářská práce

Praha 2024

Vedoucí práce:

Doc. Petr Sláma, Ph.D.

Autor práce:

RNDr. Břetislav Fajmon, Ph.D.

Studijní obor: Evangelická teologie

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen citované prameny. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 15.4.2024

Břetislav Fajmon

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu doc. Petru Slámovi, Ph.D. za jeho vedení, připomínky i za životní příklad v řadě věcí.

Dále bych rád poděkoval Pánu Bohu, že mi umožnil studium na ETF, a také rodině a přátelům za podporu.

Bibliografická citace: Fajmon, B.: *Kniha smlouvy – kompozice a kontext v rámci Pentateuchu*. Bakalářská práce Evangelické teologické fakulty, Univerzita Karlova, Praha 2024.

Bibliographical citation: Fajmon, B.: *The Book of the Covenant – Composition and Context*. Bachelor's Thesis, Protestant Theological Faculty, Charles University, Prague 2024.

Abstrakt

Tato práce se zabývá skladbou a kontextem Knihy smlouvy, což je tradiční označení pro Exodus 20,22 až Exodus 23,33. Studuje ovšem celý oddíl Exodus 19,1 až Exodus 24,11, který je narativním rámcem Knihy smlouvy. Nejprve (kapitola 1) vymezujeme deset oddílů osnovy celku. Pak (kapitola 2) se zabýváme možnými vazbami mezi jednotlivými celky. V kapitole 1 se kromě vymezení relativně samostatných oddílů osnovy diskutuje přínos teorie řečových činů v každém z těchto oddílů. Pozornost je věnována též dělicím bodům setuma a petucha hebrejského textu; za mezníky jednotlivých oddílů jsou ovšem považovány i další literární prvky, jako například inclusio, které je důležité pro vymezení oddílů Ex 19,9 až Ex 20,21; Ex 21,12 až Ex 22,19; Ex 22,20 až Ex 23,9. V kapitole 3 pak jsou diskutovány přínosy a slabiny některých dalších navržených dělení celku, v kapitole 4 kontext Sínajské smlouvy ve smlouvách Pentateuchu. Úvahy směřující k výkladu celku jsou uvedeny až v závěru práce.

Klíčová slova

Exodus, smlouva, zákon, Kniha smlouvy, Hospodin, Izrael, Mojžíš, Desatero, šabat, svatost, oběti Hospodinu.

Abstract

This work deals with the composition and context of the Book of the Covenant (the Covenant Code), which is a traditional name for Exodus 20:22 to Exodus 23:33. The study also takes into account a fuller extent of the unit of Exodus 19:1 to Exodus 24.11 which is the narrative framework of the Book of Covenant. First (Chapter 1) the author delineates the ten subunits to the unit under investigation. Chapter 2 considers possible concentric structure into which the ten subunits can be built. In Chapter 1 the contribution of speech act theory is discussed for each of the subunits. Attention is paid also to the division points setuma and petucha in the Hebrew text; some other literary aspects of the division points are taken into consideration, especially inclusio, which is important for delineation of subunits: Ex 19:9 to Ex 20:21; Ex 21:12 to Ex 22:19; Ex 22:20 to Ex 23:9. In Chapter 3 assets and weaknesses of some other divisions into subunits well-known from the literature are discussed. In Chapter 4 the context of the Sinai Covenant is delineated. Considerations aiming at the interpretation are given in the conclusion.

Key words

Exodus, covenant, law, Book of Covenant (Covenant Code), God, Israel, Moses, Decalogue, Sabbath, holy, sacrifices to the Lord.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	5
1. Synchronní rozdělení textu na oddíly	6
2. Koncentrická struktura celku.....	18
3. Některé otázky k vytvořené struktuře.....	25
3.1. Otázky ke struktuře oddílů A-B-B'-A'	25
3.2. Otázky ke struktuře oddílů C až C'	28
4. Kontext oddílu Ex 19,3 až Ex 24,11 v Pentateuchu	32
Závěr	35
Seznam literatury.	40

Úvod

Obsahem tohoto textu je Kniha smlouvy, tradičně vymezovaná jako Ex 20,22 až Ex 23,33. Ovšem budeme se věnovat také analýze oddílů Ex 19,3 až Ex 24,11, který vyplývá ze zasazení knihy zákona do jejího narativního kontextu.

Hlavní tezí této práce je tvrzení, že Ex 19,3 až 24,11 tvoří kompoziční celek uspořádaný koncentricky, který lze rozdělit na deset klíčových oddílů. Toto dělení na klíčové oddíly A-B-C-D-E-E'-D'-C'-B'-A' je naznačeno v následující osnově (nadpisy v úvodu jsou jen předběžné, charakteristiky jednotlivých oddílů budou obhájeny později):

- A) Hospodin nabízí Izraeli smlouvu (Ex 19,3-8)
- B) Hospodin vyzývá lid ke svatosti (Ex 19,9 až Ex 20,21)
  - C) Ne jiné bohy, jméno Hospodina, oběti Hospodinu (Ex 20,22-26)
  - D) Rošíření šabatu na služebníky (Ex 21,1-11)
    - E) Náhrada porušeného práva (Ex 21,12 až 22,19)
    - E') Cti Hospodina a zachovávej právo (Ex 22,20 až 23,9)
  - D') Rošíření šabatu na půdu i služebníky v sedmém roce (Ex 23,10-13a)
  - C') Ne jméno jiných bohů, slavnosti Hospodinu (Ex 23,13b-19)
  - B') Hospodinovy závazky vůči lidu smlouvy a území smlouvy (Ex 23,20-33)
- A') Uzavření smlouvy Hospodina s Izraelem (Ex 24,1-11)

Taková koncentrická struktura, pokud by byla dobře potvrzena, by měla větší výpovědní hodnotu než její jednotlivé části nahlížené odděleně, velmi přehledně by shrnovala obsah smlouvy Hospodina s Izraelem, o které se mluví v tomto celku.

Jak je patrné z přehledové knihy o stavu starozákonního bádání z roku 2009 (v češtině 2020) Úvod do Starého zákona,¹ struktura oddílů (v našem označení) C-D-E-E'-D'-C' je zhruba konsensem badatelů pro Knihu smlouvy (Ex 20,22 až 23,19). Tato práce by tedy mohla přispět ke zdůvodnění dané struktury, a navíc k návrhu rozšířit tuto strukturu o oddíly A-B a B'-A', o čemž konsensu mezi badateli dosud nebylo dosaženo.

Práce je rozvržena následujícím způsobem: v první kapitole se nachází vymezení deseti oddílů, je vždy diskutováno zdůvodnění konce oddílu a začátku dalšího oddílu, a pak je uveden stručně i obsah a témata oddílu.

Ve druhé kapitole jsou představeny vazby formální, vazby obsahové a vazby získané zejména zvážením teorie řečových činů mezi oddíly A-A', B-B', C-C', D-D', E-E'. Na stranách 35-36 je uveden klíčový rozbor struktury, hlavní výstup této práce.

Třetí kapitola diskutuje další dělení známá z literatury a jejich vztah k navrhovanému dělení celku Ex 19,3 až Ex 24,11, v diskusi je bráněna oprávněnost navrhovaného dělení. Ve čtvrté kapitole uvádíme krátký kontext Sínajské smlouvy ve smlouvách Pentateuchu.

Úvahy směřující k výkladu celku jsou uvedeny až v závěru práce.

Soli Deo gloria.

---

¹ Römer, Úvod do Starého zákona, 2020, str. 175-176, cituje výsledky F. Crüsemanna, Die Tora, München 2002, str. 170-234.

1. Synchronní rozdělení textu na oddíly

Vymezení veršů Ex 19,1-2: Tyto dva verše jsou součástí itineráře cesty lidu Izrael z otroctví Egypta do Hospodinem slíbené země, podobně jako Ex 16,1; Ex 17,1ab; tyto itinerářové poznámky rozdělují celou cestu na různé oddíly narativu. Po Ex 19,1-2 je další itinerářovou zmínkou až Nu 10,11-12, což naznačuje, že zastávka u hory Sínaj zmíněná v Ex 19,2 je velmi důležitá a vztahuje se k dvaadvaceti zbývajícím kapitolám knihy Exodus, všem kapitolám knihy Leviticus a deseti kapitolám knihy Numeri (uvádí tedy tuto tzv. Sínajskou perikopu).

V této práci nebudeme tuto itinerářovou zmínku dále zkoumat a budeme se věnovat prvnímu celku zmínkou uvedenému, celku Ex 19,3 až Ex 24,11.

Jako první oddíl literární struktury je vymezen oddíl **Ex 19,3-8** (označme jej **A**): Po stránce obsahové má oddíl následující strukturu:

- Mojžíš vystupuje k Bohu, Hospodin mu svěřuje slova pro lid: ... Ex 19,3ab
  - obsah slova: Hospodinova nabídka smlouvy ... Ex 19,3c až 19,6
    - Mojžíš přinese Hospodinova slova lidu ... Ex 19,7
  - reakce lidu: budeme dělat vše, co promluvil Hospodin ... Ex 19,8ab
- Mojžíš nese slova lidu zpět Hospodinu ... Ex 19,8c

Formálně tento oddíl A začíná slovy: „Když Mojžíš vystoupil k Bohu, tu na něj Hospodin zavolal s hory“ (Ex 19,3) a končí slovy: „tu Mojžíš zanesl zpět slova lidu Hospodinu“ (Ex 19,8c).² Joo dále navrhuje analýzu³ různých mluvčích a posluchačů při analýze narativních pododdílů celku (Ex 19,1-25; Ex 20,18-21; Ex 24,1-11), a z tohoto hlediska působí Ex 19,3-8 také uceleně: V Ex 19,3-6 Hospodin mluví k Mojžíšovi (H → M), v Ex 19,7 Mojžíš mluví k lidu Izraele (M → L), v 19,8ab lid mluví k Mojžíšovi (L → M), a v 19,8c Mojžíš mluví k Hospodinu (M → H). Vidíme, že Mojžíš zprostředkuje Hospodinova slova lidu a reakci lidu sdělí opět Hospodinu.

V oddílu tedy Hospodin nabízí lidu Izrael smlouvu a lid Izraele ji přijímá. Použijeme-li terminologii z teorie řečových činů představenou například v dizertační práci Petera Smitha,⁴ každý řečový čin je uveden novým mluvčím – Mojžíš zde ovšem nepůsobí jako aktér těchto činů, nýbrž jen jako jejich prostředník, protože nejprve vyslechne Hospodina a sdělí jeho slova lidu, a pak vyslechne lid a sdělí jeho slova Hospodinu.

- **Nabídka smlouvy** je řečovým činem žádosti,⁵ ale činem velmi specifickým, zejména tedy hovořícím činitelem je Hospodin: Připomíná Izraeli, že je vyvedl z bezprávného sevření Egypta (Ex 19,4: Vy jste spatřili, co jsem učinil Egyptu, a nesl jsem Vás na orličích křídlech a přivedl vás k sobě) a nabízí, že bude jejich králem a Bohem, a oni budou jeho lidem (Ex 19,6: Vy mi budete královstvím kněžským a lidem svatým).

---

² Citace veršů ze čteného celku pocházejí z mého vlastního překladu. Citace biblických veršů mimo celek, pokud se nejedná o parafráze, jsou vzaty z českého ekumenického překladu Bible.

³ Joo, *The God of Compassion*, str. 77-80, a také viz rozbor hebrejského textu na stranách následujících.

⁴ Smith 1991, *Speech Act Theory, Discourse Structure and Indirect Speech Acts*. Smith zde shrnuje charakter prací na toto téma J. L. Austin: *How to Do Things with Words* (1955), J.R.Searle: *Speech Acts* (1965), J.R.Searle, Van der Vecken: *Foundations of Illocutionary Logic* (1985), A. Wierzbicka: *English Speech Act Verbs – A Semantic Dictionary* (1987). Smith tyto různé autory hodnotí, zpřesňuje terminologii a navrhuje svůj vlastní popis řečových činů z hlediska tzv. kognitivních stavů mluvčího.

⁵ Smith 1991, *Speech Act Theory*, op. cit., str. 100-102: řečový čin REQUEST je charakterizován kognitivními stavy 1) činitel ví, že pokud recipient odmítne, daná věc se neuskuteční; 2) činitel nechce, aby si recipient myslel, že danou věc musí udělat; 3) činitel ví, že je možné, aby recipient jeho žádost přijal. Zamýšleným účinkem řečového činu je dát vědět recipientu, že činitel chce, aby recipient jeho nabídku přijal.

- **Přijetí smlouvy** je řečovým činem svolení či souhlasu,⁶ ale nejedná se o souhlas s informací, nýbrž o podvolení se Hospodinu jako králi, podobné celoživotnímu závazku manželské smlouvy: Budeme dělat vše, co promluvil Hospodin (Ex 19,8).

Velmi náročné je vymezení následujícího **oddílu B literární struktury**. Mezi komentátory až dosud neexistovala o rozsahu druhého oddílu shoda. Velké potíže působí už následující verš 9: „Hospodin řekl Mojžíšovi: *Hle, já k tobě přicházím v oblačné tmě, aby lid poslechl, když budu s tebou mluvit, a opravdu budou navěky věřit tobě.*“⁷ Verš je zakončen větou „Mojžíš oznámil slova lidu Hospodinu“, ale není jasné, jaká slova měl Hospodinu oznámit. Když Hospodin sděluje Mojžíšovi, že jej vybral jako prostředníka, není zde zmínka, že by lid mluvil (Ex 19,9):

- H → M: já přicházím ... aby lid poslechl ... budou ti navěky věřit;
- M → H: Mojžíš oznámil Hospodinu slova lidu (???)

Při analýze mluvčích a posluchačů docházíme podobně k těžkostem: Hospodin mluví k Mojžíšovi (H → M) o tom, že přišel potvrdit jeho autoritu, a očekávali bychom, že Mojžíš sdělí lidu nějaká slova o své autoritě nebo o Hospodinově potvrzení jeho autority, ale namísto toho se dovídáme, že Mojžíš předává Hospodinu slova lidu (M → H), ovšem nevíme, jaká!

Následující část textu, Ex 19,10-20a snad zachovává ucelenou strukturu, jak je vidět z logického rozboru:

- Ex 19,10-20a: Hospodin Mojžíšovi dává instrukce k posvěcení lidu a k ohraničení hory, Mojžíš lid posvětil, třetího dne Hospodin sestoupí, Mojžíš přivede lid k hoře. Podrobněji:
  - Ex 19,10-11: posvěť lid, třetího dne Hospodin sestoupí
    - Ex 19,12-13: ohranič lid-horu, lid vystoupí při trubení
  - Ex 19,14-15: Mojžíš posvětil lid
    - Ex 19,16-20a: třetího dne při trubení Mojžíš přivádí lid na úpatí hory (na určenou hranici), Hospodin sestupuje

Poté, co Hospodin sestoupil na horu Sínaj, volá k sobě Mojžíše:

- Ex 19,20bc až 19,25: Hospodin instruuje Mojžíše, aby ohraničil lid a posvětil kněze:
  - Ex 19,20bc: Hospodin si zavolal Mojžíše (vyříd' lidu toto:);
    - Hospodin říká Mojžíšovi: Ať lid nepřekročí hranici (Ex 19,21), ať se posvětil i kněží, kteří budou přistupovat k Hospodinu ... Ex 19,22;
      - Mojžíš říká Hospodinu: Ano, lid hranici překročit nebude moci ... Ex 19,23;
    - Hospodin říká Mojžíšovi: Běž a vystoupíte ke mně blíže ty a Áron; ale kněží ani lid ještě nepřekročí hranici pro lid ... Ex 19,24;
  - Ex 19,25: Mojžíš sestoupil k lidu a vše jim řekl.

Vidíme zde ucelenost narativní i ucelenost z hlediska mluvčích i posluchačů – Hospodin předává instrukce Mojžíšovi a Mojžíš je dále předává lidu.

⁶ Smith 1991, Speech Act Theory, op. cit., str. 97-98: řečový čin CONSENT je charakterizován cognitivními stavy 1) činitel ví, že recipient chce dosáhnout stavu S; 2) činitel věří, že recipient věří, že stav S (zatím) není umožněn. Zamýšleným účinkem řečového činu je dát vědět recipientu, že stav S je umožněn a že činitel chce, aby recipient uskutečnil stav S.

⁷ וְיָבִיֵאן ה'־וְיָבִיֵאן je makrosyntaktickým signálem, označujícím začátek nového oddílu.

Následuje Hospodinova promluva v Ex 20,1-17 přímo k lidu Izraele, tradičně označovaná jako Desatero. Při odkazech na jednotlivá přikázání Desatera se budeme v dalším držet číslování, které v podstatě souhlasí s přístupem rané řecké ortodoxní církve a kalvinistických reformovaných církví, ovšem zaznačíme i rozdělení podle znaků setumót (o) a petuchót (⊖):

- Ex 20,1-17: Slova Hospodinova, která vymezují vztahy smlouvy (úvod 20,1: Hospodin promluvil ... odděleno znakem o pro malou pomlku).
  - svatost vztahu přímo k Hospodinu:
    - 1) jiné bohy před mou tváří mít nebudeš (Ex 20,2-3), důvod-motivace: *já jsem Hospodin, tvůj Bůh, který tě vyvedl z Egyptské země*; 2) modlu si neučiníš, (těmto modlám) se nebudeš klanět, nebudeš jim sloužit (Ex 20,4-6), důvod-motivace: *já jsem Hospodin tvůj Bůh, Bůh horlivý, ...*; zakončeno znakem o;
    - 3) jméno Hospodina, svého Boha, ke lži nepozvedneš (Ex 20,7), důvod-motivace: *Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo pozvedá jméno Hospodina ke lži*; zakončeno znakem ⊖ pro velkou pomlku;
  - Svatost vůči službě a dalším účastníkům smlouvy:
    - 4) sedmý den je šabat pro Hospodina, tvého Boha; žádnou službu o šabatu dělat nebudeš (Ex 20,8-11), důvod-motivace: *Hospodin učinil za šest dnů nebesa a zemi, ale sedmého dne si odpočinul o*
    - 5) važ si svého otce i matky (Ex 20,12), důvod-motivace: *aby se prodloužily tvé dny na zemině, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh o*
    - 6) zabíjet nebudeš (20, 13) o
    - 7) smilnit nebudeš (20,14) o
    - 8) krást nebudeš (20,15) o
    - 9) klamně svědectví svému bližnímu neodpovíš (20,16) o
    - 10) nebudeš dychtit po domě svého bližního a po ničem, co mu patří (20,17). ⊖

Následuje krátký narativní úsek Ex 20,18-21, ve kterém lid prosí Mojžíše, ať k nim Bůh nemluví přímo, ale ať je Mojžíš tím prostředníkem, ke kterému bude mluvit Hospodin, a Mojžíš ať napíše slova smlouvy. Lze v něm snad najít následující koncentrickou strukturu:

- Lid viděl hromy, blesky, šófar, horu a postavil se opodál;
  - L → M: mluv s námi ty, abychom nezemřeli;
  - M → L: Bůh přišel, abyste nehřešili;
- Lid se postavil opodál, Mojžíš se přiblížil k oblaku.

Oddíl Ex 20,18-21 je uvedený i ukončený znakem ⊖ (velká pomlka). Vidíme, že oddíl je logicky i literárně ucelený, ale přesto se v něm objevuje problém, literárně nevyřešená otázka: souhlasí Bůh s tím, aby Mojžíš zastupoval lid a další část promluvy Hospodina k lidu zaznamenal jen sám? Nečteme zde o tom, že by Bůh souhlasil se změnou, kterou navrhuje lid. Mojžíš tento návrh přijímá až příliš automaticky.

Tento problém veršů Ex 20,18-21 ovšem souvisí s otázkou, kterou jsme zatím při literárním rozboru zanechali nezodpovězenou: Jaký je význam verše Ex 19,9 ve vztahu k okolnímu

kontextu? Protože nevyřešená napětí obou těchto oddílků souvisí s autoritou Mojžíše jako prostředníka v jednání mezi Hospodinem a Izraelem, zdá se, že by mohly oba oddíly souviset.⁸

A skutečně, odpověď na nevyřčenou otázku z Ex 20,19, zda je Mojžíš oprávněn přijmout Boží slovo pro Izrael, je obsažena v Ex 19,9: Kombinací Ex 19,9 i Ex 20,18-21 se uzavírá další okruh komunikace mezi Hospodinem a lidem, zprostředkovaný Mojžíšem:

- V Ex 19,9a (H → M) sděluje Hospodin Mojžíšovi, že přichází vykonat něco mocného, aby lid poslechl Mojžíše jako autoritu (a ujišťuje jej, že lid Izraele bude Mojžíšovi opravdu věřit);
- v Ex 20,20 Mojžíš sděluje lidu (M → L) v podstatě tutéž myšlenku: Bůh přišel, aby byla bázeň před ním na vaší tváři.
- V 20,19 lid ve světle událostí Hospodinova příchodu a Desatera proneseného z nebe žádá Mojžíše (L → M), aby on byl prostředníkem, který slyší Boží slovo;
- a v 19,9b Mojžíš oznamuje Hospodinu (M → H) prosbu lidu, aby k lidem mluvil Mojžíš, a ne Hospodin.

Tato provázanost daných výpovědí je silným argumentem pro to, abychom brali oddíl Ex 19,9 až Ex 20,21 jako jednu literární jednotku. Tímto způsobem vzniká *inclusio*, tzv. „literární obálka“⁹ z oddílů **Ex 19,9 a Ex 20,18-21 a nikoli jen obsahovým, ale formálním způsobem definuje jeden celek, který označme jako celek B.**

Kdybychom rozdělili Ex 19,1 až Ex 20,21 jen na základě petuchót, dostaneme tři oddíly: Ex 19,1 až 20,7; Ex 20,8-17; Ex 20,18-21. Ovšem mám za to, že v hebrejském textu kromě znaků setuma a petucha existují další literární faktory, které vedou k formálnímu dělení i k dělení na základě obsahu (témat). Navíc, jak ukazuje srovnání kodexů Aleppského s Leningradským, rozložení znaků setuma a petucha v biblickém textu není jednoznačné.¹⁰ Vždy budeme při čtení textu Bible potřebovat při určení oddílů textu i aktuální rozbor žánru, tématu a dalších formálních a literárních ukazatelů kromě znaků petucha a setuma.

Příkladem literární struktury, která naznačuje dělení textu, může být právě struktura *inclusio* mezi Ex 19,9 a Ex 20,18-21 diskutovaná výše. Naše dělení A-B tedy vytváří strukturu:

- A: Ex 19,3-8: Nabídka a přijetí Hospodinovy smlouvy;
- B: Ex 19,9 až Ex 20,21: Hospodinova výzva ke svatosti:
  - Ex 19,9: *inclusio*-a: Hospodin potvrdí Mojžíše jako prostředníka své autority;

⁸ Jiní vykladači tuto spojitost též registrují: Joo, *God of Compassion*, str. 66, cituje Dozemana, *Exodus*, str. 495-496: Hospodinovo prorocství k Mojžíšovi v Ex 19,9, že lid uslyší řeč Boha a uvěří Mojžíšovi, se naplňuje v Ex 20,18, kde lid „vidí“ Hospodinovu řeč a zvuky hromu, blýskání a troubení.

⁹ Nejedná se o termín literární vědy, ale jen pokus o překlad latinského *inclusio* (Pražák, Novotný, Sedláček 1955, *Latinsko-český slovník*, heslo *inclusio*: zavření; heslo *includere*: zavřít, uzavřít, vložit, sevřít). Není mi známa česká literatura, která by pojem *inclusio* překládala do češtiny. Pouze Zuck, R.: *Základy interpretace Bible*, Didasko 2018, str. 138, vysvětluje *inclusio*: použití stejného slova, slovního spojení či odkazu na nějaký detail na začátku i na konci dané pasáže, s cílem tuto pasáž zarámovat a udělit jí dominantní ráz. Waltke, *Old Testament Theology*, str. 124, vysvětluje (překlad z angličtiny): *Inclusio* se vztahuje na zopakování jistých charakteristických rysů na začátku i na konci jednotky. Slouží k ohraničení jednotky, ke stabilizaci vloženého materiálu, ke zdůraznění opakováním, k ustavení spojitosti s materiálem mezi těmito mezníky, která má rétorický dopad.

¹⁰ V této práci se držíme Leningradského kodexu, zatímco Allepský kodex vykazuje vůči Leningradskému následující rozdíly: Ex 20,21 je O namísto D; Ex 23,19 D je namísto O; dále O je navíc v Ex 20,17; Ex 21,15; Ex 23,25; naopak O chybí v Ex 21,26; Ex 22,17; Ex 23,1.

- Ex 19,10-13: Hospodin Mojžíšovi dává instrukce k posvěcení lidu a ohraničení hory; Ex 19,14-20a: Mojžíš lid posvětil (osobní hygiena, zdržení se věcí soukromého života při setkání s Hospodinem), třetího dne Hospodin sestoupil, Mojžíš přivede lid k hoře, lid přistupuje k Bohu;
- Ex 19,20bc-25: Hospodin dále instruuje Mojžíše, aby posvětil lid i kněze a ohraničil horu; varuje, že on sám bude trestat překročení hranice. Naznačuje (třebaže nejasně: ve verši 22 mluví o kněžích, kteří přistupují či budou přistupovat k Hospodinu; ve verši 24 mluví o Áronovi, který má ještě bližší pozvání k Hospodinu) trojí úroveň přístupu Izraele k Hospodinu.
- Ex 20,1-17: Hospodin promlouvá k lidu: výzvy pro vztahy vůči Bohu, sobě, prostředí i vůči druhým lidem.
  - Ex 20,18-21: inclusio-b: Hospodin potvrdil Mojžíše jako prostředníka své autority a lid autoritu Hospodina i roli Mojžíše přijal.

Prozkoumáme-li spojitost oddílů inclusio-a (Ex 19,9) a inclusio-b (Ex 20,18-21), vidíme, že Hospodin sděluje Mojžíšovi záměry svého dalšího jednání:

a) Vidíme zde první záměr Hospodinova jednání v Ex 19,10 až Ex 20,17: Hospodin přichází se znamením moci a svou promluvou z nebe, aby lid poslechl. V Ex 19,9 Hospodin záměr sděluje Mojžíšovi; tento Hospodinův záměr dále tlumočí Mojžíš lidu (Ex 20,20: Hospodin přišel, aby vás prozkoušel, aby byla bázeň před ním na vaší tváři, abyste nehřešili). Pak v dalším nacházíme i dopad Hospodinova jednání: Všechen lid, který byl v táboře, se zachvěl (Ex 19,16); lid to spatřil, zachvěli se a postavili se opodál (Ex 20,18b); řekli: ... budeme zachovávat (Ex 20,19).

b) Dalším záměrem Hospodinova jednání v Ex 19,10 až Ex 20,17 je potvrdit autoritu Mojžíše jako prostředníka Hospodinových instrukcí při setkání Izraele s Hospodinem v Ex 19,10-25, tak i jako prostředníka následující stati Ex 20,22 až Ex 23,33. V Ex 19,9 sděluje Hospodin tento záměr Mojžíšovi (přicházím v oblačné tmě, aby lid poslechl, když budu s tebou mluvit, a opravdu budou navěky věřit tobě). Dopad Hospodinova jednání nacházíme v prosbě lidu Izrael k Mojžíšovi v Ex 20,19 (mluv s námi ty, a budeme zachovávat; ať s námi nemluví Bůh, abychom nezemřeli).¹¹

Prvním řečovým činem stati B mimo inclusio (Ex 19,10 až Ex 20,17) jsou instrukce vlastního přístupu k Hospodinu v Ex 19,10-13, kde Hospodin skrze Mojžíše lidu sděluje místo (Ex 19,13: vystoupí na horu oni), čas (Ex 19,13: až zazní troubení) a způsob (posvěcení lidu) jejich setkání. Mojžíš (a lid) i Hospodin se podle těchto instrukcí zachovávají v Ex 19,14-20a, kde je také Mojžíš jednak prostředníkem posvěcení lidu, jednak tím, kdo přivádí lid k hoře na stanovenou hranici (Ex 19,14-20a popisuje, jak se Izrael podvolí a připravuje podle instrukcí na setkání s Hospodinem, a pak třetího dne Hospodin sestoupí a Izrael vystoupí k němu).

Dalším řečovým činem Hospodinovým jsou instrukce v Ex 19,20b-25, ve kterých Hospodin potvrzuje či nanovo vymezuje hranice pro tři skupiny lidí (lid nepřekročí; kněží překročí, ale zatím ještě ne, jen se posvětil a zůstávají s lidem; jen Mojžíš s Áronem mohou vystoupit).

¹¹ Protože Ex 19,9 i Ex 20,19-20 jsou výpovědi, lze je chápat nejen jako vysvětlení ilokučních záměrů celého oddílu, ale jako samostatné řečové činy: Ex 19,9 až Ex 20,20 je řečovým činem, ve kterém Hospodin potvrzuje autoritu svou i autoritu Mojžíše jako prostředníka setkání Hospodina s Izraelem; pak Ex 20,19 jako řečový čin Izraele, který přijímá Hospodinovu autoritu jako autoritu krále a Boha, jenž má moc i právo sdělovat Izraelův závazek smlouvy, i autoritu Mojžíše jako Hospodinova prostředníka.

A třetím Hospodinovým řečovým činem je promluva Desatera z nebe v Ex 20,1-17. Tuto Hospodinovu promluvu Desatera lze klasifikovat jako řečový čin **výzvy k trvalému závazku** formulovaný v imperativech druhé osoby singuláru; první reakcí Izraele je bázeň v Ex 20,20 (obracejí se na Mojžíše: mluv s námi ty a poslechneme), zcela tuto výzvu Izrael potvrdí až v oddílu Ex 24,1-11: Budeme dělat vše, co promluvil Hospodin.

Když bychom se vrátili k rozdělení části B pouze pomlkami petucha, objevuje se velmi smysluplné rozdělení na pododdíly tematicky:

- Ex 19,10 až Ex 20,7: závazek Izraele ohledně přístupu k Hospodinu a úcty k Hospodinu (spojení narativu a instrukcí je možná příkladem pro budoucí velké slavnosti Izraele s Hospodinem, podobně jako střídání narativu a instrukcí v Exodus 12 je příkladem pro budoucí slavení pesachu); 9
- Ex 20,8-17: závazek Izraele ohledně přístupu k práci, prostředí a bližnímu v rámci života smlouvy; 9
- Ex 19,9; Ex 20,18-21: uznání krále Hospodina jako autority, která závazek vyslovila; a uznání Mojžíše, skrze kterou Hospodin smlouvu s Izraelem uzavírá a skrze kterou sděluje a bude sdělovat další podrobnosti (a prosba, aby další části závazku zprostředkoval Mojžíš). Ex 20,21 je ukončen znakem 9.

Oddíly C (Ex 20,22-26), D (Ex 21,1-11), E (Ex 21,12 až 22,19), E' (Ex 22,20 až 23,9), D' (Ex 23,10-13a), C' (Ex 23,13b-19) obsahují zejména **instrukce, které už nejsou samostatnými řečovými činy, ale konkretizují řečový čin závazku smlouvy Izraele z oddílu B.**

Třetí oddíl celku (**C: Ex 20,22-26, Ne jiné bohy, jméno Hospodina, oběti Hospodinu**) je snadno vymezen formálně znaky petucha před začátkem oddílu i na konci oddílu; dále je ohraničen svým obsahem – po úvodu celé další Hospodinovy řeči v Ex 20,22ab (Hospodin promluvil k Mojžíšovi: Tak řekneš synům Izraele) je Ex 22,20cd-26 vymezen rozvíjením prvních tří příkázání Desatera (oddílu Ex 20,2-7);¹² oddíl je také charakterizován ucelenou logickou strukturou:

- Ex 20,22cd-23: Mluvil jsem k vám z nebe, nedělejte si bohy stříbrné a zlaté;
  - Ex 20,24a-d: budeš mi dělat oltář z hlíny, na něm obětovat své oběti;
    - Ex 20,24e-f: přijdu k tobě a požehnám ti všude, kde nechám připomínat své jméno;
  - Ex 20,25: ještě je možnost kamenný oltář, ale ne z opracovaných kamenů, to byste oltář poskvřnili;
- Ex 20,26: nebudeš na oltář vystupovat po schodech, abys odkryl svou nahotu.

Zde vidíme, že rozvíjený celek Desatera odpovídá oddílu Ex 20,2-7 vymezenému začátkem promluvy ve verši 2 a znakem petucha za veršem 7. Netýká se jen kultických zákonů, jak tvrdí Olivier Artus,¹³ ale též varování před výrobou model (Ex 20,22-23) a v centru Ex 20,24ef zaznívá Hospodinovo zaslíbení spojené s jeho jménem a vrací se tak i k tématu třetího příkázání

¹² Je velmi dobře vidět, že text předpokládá první tři příkázání Desatera: a) Ex 20,22, promluvil jsem k vám z nebe: předpokládá oddíl Ex 20,1-17, kdy Hospodin promluvil z nebe; b) Ex 20,23, nebudete dělat bohy stříbrné a zlaté: odpovídá Ex 20,3, jiné bohy před mou tváří mít nebudeš; c) Ex 20,23: nebudete dělat bohy stříbrné a zlaté: odpovídá zákazu výroby připodobnění a obrazu v Ex 20,4; d) Ex 20,24, způsobil, aby se připomínalo mé jméno: odkazuje se na jméno Hospodina, tvého Boha v Ex 20,7; e) ; oltář není v Ex 20,2-7 zmíněn, ale odpovídá tematické trajektorii těchto veršů: Když tedy se nedáš svést ke sloužení modlám a nebudeš mít jiné Bohy, jaký je ten správný způsob ctění Hospodina?

¹³ In: Römer, Úvod do Starého zákona, str. 175-176, cituje výsledky F. Crüsemanna, Die Tora, München 2002, str. 170-234.

(Ex 20,7). Příklad „nedělejte si bohy ze stříbra-zlata“ (verše 22-23) se symetricky pojí s výzvou „neodkrývejte vystupování na oltář svou nahotu“, abyste uvedli v posměch Hospodina (verš 26). Vnitřní vrstva oddílu ukazuje na to, jaký má oltář být: z hlíny a obětuj na něm zápalné a pokojné oběti (verš 24ab); použij jen kameny neopracované, jinak bys oltář znečistil (verš 25). V centru je Hospodinův slib: všude, kde způsobím, aby bylo připomínáno mé jméno, přijdu k tobě a požehnám ti (24cd).

Ukončení oddílu C není dáno pouze znakem petucha a obsahem-tématem oddílu C, ale také rázným formálním ohraničením následujícího oddílu D v Ex 21,1: „Toto jsou soudy, které jim předložíš“ – a následují výroky kazuistického práva, co přesně dělat, jestliže nastane v Izraeli mezi účastníky smlouvy určitá specifická situace. Tyto soudy (דִּוְרֵשֶׁת) jsou prezentovány ve velmi specifickém stylu kazuistického práva, kdy každá uvažovaná situace je uvedena částicí וְ (jestliže), a dále rozdělena na několik případů pomocí částice אִם (pokud). Čili přechod C-D je velmi ostře vymezen jak obsahově (C ... výzvy ve vztahu vůči Hospodinu; D ... soudy, právní ustanovení ve vztazích mezi lidskými účastníky smlouvy), tak formálně znakem petucha v Ex 20,26 a také změnou formy následujícího oddílu (D zahazuje styl דִּוְרֵשֶׁת).

Soudy (דִּוְרֵשֶׁת) započaly v Ex 21,2 a pokračují až do Ex 22,19, takže někteří nenacházejí důvod k dalšímu dělení tohoto oddílu. Přesto řada komentátorů vidí oddíl D ukončen v Ex 21,11 a detekuje v žánru דִּוְרֵשֶׁת ještě další oddíl E: Ex 21,12 až Ex 22,19. Děje se tak z důvodů obsahových i formálních. Z obsahového hlediska se D: Ex 21,1-11 zabývá situací člověka v Izraeli, který zchudne nebo ocitne se bez prostředků i třeba ne vlastní vinou (a je tedy prodán do služby); kdežto oddíl Ex 21,12 až Ex 22,19 by bylo možné označit za „trestní zákoník“, protože se zabývá výlučně situacemi, kdy došlo k porušení práva zabitím, poškozením zdraví, krádeží či jiným poškozením života či majetku druhého člověka.

Z formálního hlediska je oddíl D: Ex 21,1-11 uzavřeným celkem obsahujícím instrukce pro případ, kdy jsou muž nebo žena prodáni do služby. : Oddíl má alternující strukturu, určenou dvěma hlavními podmínkami וְ (jestliže) ve verši 2 a 7, které rozdělují text na dva oddíly, a sice 3-6 (jestliže je služebníkem muž) a 8-11 (jestliže je služebnou žena). Oba oddíly jsou ukončeny pomlkou setuma. V každém oddílu jsou dodatečné čtyři dílčí podmínky uvedené spojkou אִם (pokud), které upřesňují obecnou výzvu daného oddílu podle toho, zda daná upřesňující situace nastala nebo ne. Vidíme následující strukturu:

- Jestliže si koupíš hebrejského otroka, bude sloužit šest let, ale sedmý rok volně odejde:
  - pokud přijde sám, sám také (odejde) v sedmém roce;
  - pokud přijde se ženou (dětmi), žena (děti) odejdou s ním;
  - pokud ženu (rodinu) dostal od pána, odejde bez rodiny;
  - pokud řekne: oblíbil jsem si svého pána i ženu (rodinu), nechci odejít, uzavře s pánem trvalou smlouvu,
- Jestliže si koupíš něčí dceru za otrokyni, bude to trochu jinak (což souvisí se zodpovědností určit dívce manžela a postarat se o ni a její děti):
  - pokud se svému pánu znelíbí, prodá ji (za ženu), ale jen v Izraeli;
  - pokud ji určí svému synu (za ženu), bude s ní jednat jako se dcerou;
  - pokud si vezme jinou, neumenší té první ženě své závazky;
  - jestliže nenastane nic z předchozího, ona smí (až nyní) odejít volně.

Hlavním tématem oddílu Ex 21,1-11 je postavení tohoto prodaného služebníka (otroka či otrokyně) z lidu Izraele v nově utvořené společnosti Božího lidu. Tyto Hospodinovy soudy (pokyny, ukazatele) ohledně služebníků (21,1-11) navazují na zkušenost lidu Izraele v Egyptě – sami byli otroky v Egyptě, kteří byli úkladně zabíjeni a bylo jim ubližováno. Hospodin sjednal

právo lidu Izrael, a nyní je vyučuje o životě ve službě jemu, spravedlivému Bohu: nemějte svou nabytou svobodu za příležitost k prosazování takového jednání, kvůli kterému jsem soudil Egypt. **Oddíl D: Ex 21,1-11** bychom mohli nazvat **Rozšíření šabatu na služebníky**, protože podobně jako Hospodin vyňal sedmý den z povinnosti pracovat, dává těmto služebníkům-otrokům v Izraeli v sedmém roce služby odejít na svobodu (tedy v sedmém roce služby mají právo ukončit svůj statut otroka).

Podobně formální hledisko vymezuje následující **oddíl E: Ex 21,12 až Ex 22,19**. Ten je určen opět literární strukturou inclusio, kdy hraniční oddíly Ex 21,12-17 (rozdělen na čtyři dílčí pododdíly znakem setuma) a Ex 22,17-19 (rozdělen na tři dílčí pododdíly znakem setuma; verš 19 není ukončen znakem setuma ani petucha, ale ve verši 20 následuje inclusio-a dalšího oddílu, tj. máme za to, že verš Ex 22,19 je též literárně formálně oddělen od následujícího oddílu) jsou ustanoveny ohledně trestu smrti při jasné vzpouře vůči Hospodinu, Bohu Izraele. Formální charakter této „obálky“ je umocněn tím, že v nominálních větách těchto oddílů se vyskytují participia (Ex 21,12-17: ten, kdo bije člověka; ten, kdo bije otce i matku; ten, kdo unáší; ten, kdo pohrdavě zlehčuje; Ex 22,17-19: ta, která čaruje; ten, kdo spí se zvířaty; ten, kdo obětuje bohům). Hraniční oddíly 21,12-17 a 22,17-19 tvrdí, že i „u Hospodina“, v životě ve smlouvě s Hospodinem, budou důvody ke vzetí života toho člověka, který přistoupil ke smlouvě Hospodina s Izraelem, a potom ji otevřeně nerespektuje v několika jejích základních bodech. Ve vnitřní části 21,18 až 22,16 je uvedeno, jakým způsobem bude bezprávné poškození zdraví či majetku člověka v Izraeli nahrazeno v dalších případech, které nejsou tak extrémní. Sloveso „vynahradiť“ se v ustanoveních vyskytuje nejčastěji (sloveso נָשַׁא ve verších Ex 21,36.37; Ex 22,2.3.4.5.6.10.11.12.13.14.34; další slovesa: נָשַׁא ve verších Ex 21,19.30). Hospodin chrání všechny účastníky smlouvy a při porušení práva žádá náhradu. **Oddíl E** bychom mohli nazvat **Náhrada porušeného práva**.

Diskuse znaků setuma a petucha ve „vnitřní části“ Ex 21,18 až 22,16 oddílu E ohraničené inclusiem-a (Ex 21,12-17) a inclusiem-b (Ex 22,17-19): je formálně rozdělena jedenácti znaky setuma a dvěma znaky petucha, užití dělicích pomlček je zde častější, podobně jako v Desateru. Vyskytuje se zde čtrnáct výzev k náhradě při přestoupení práva ve „vnitřní části“ (z toho všechny jsou uvedeny spojkou וְ (jestliže) a popřípadě rozvíjeny pomocí dodatečných upřesnění uvedených částicemi אִם (nebo) nebo אִם (pokud)). Z těchto čtrnácti se prvních pět týká zabití člověka nebo poškození člověka na zdraví, a zbylých devět se týká poškození majetku či poškození, které je činitel vyzván finančně či majetkově nahradit. Otázky rozdělení čtrnácti soudů v Ex 21,8 až 22,16 jsou obdobné jako otázky rozdělení oddílu Ex 20,1-17 na pododdíly: znaky setuma oddělují dílčí jednotlivé soudy, kdežto znaky petucha sice nerozdělují sbírku soudů na více sbírek, ale naznačují změnu tématu. Oddíl sevřený inclusiem-a (Ex 21,12-17 a inclusiem-b (Ex 22,17-19) lze rozdělit na tři části dvěma znaky petucha takto:

- Ex 21,18-27: náhrady v případě, že člověk zabije nebo poškodí druhého člověka na zdraví; (čtyři soudy typu וְ se znaky ו , ukončení ו)
- Ex 21,28 až 22,12: náhrady v případě, že zvíře zabije člověka nebo zvíře dojde újmy, nebo když pole shoří či utrpí újmu, nebo když zvíře či majetek bude dáno do opatery a dojde újmy; lze rozdělit pomocí setumót na pododdíly:
  - Ex 21,28 až 22,3: náhrady, když zvíře zabije člověka nebo zvíře dojde újmy; (čtyři znaky ו ukončují čtyři soudy typu וְ (jestliže))
  - Ex 22,4-5: náhrady, když pole shoří nebo utrpí újmu; (dva znaky ו ukončují dva soudy typu וְ (jestliže))

- Ex 22,6-12: náhrady újmy při svěřeni majetku či zvířete do opatery; (dva souduy tupu ׁ (jestliže), odděleny znakem o a ukončeny znakem ֿ)
- Ex 22,13-16: náhrada újmy při pronájmu zvířete nebo při svedení nezasnoubené dívky; lze rozdělit pomocí setumót na pododdíly:
  - Ex 22,13-14: náhrada újmy při pronájmu zvířete (ukončeno o);
  - Ex 22,15-16: finanční náhrada při svedení nezasnoubené dívky (ukončeno o)

V našem hledání struktury celku Ex 19,3 až Ex 24,11 pokračujeme oddílem, který¹⁴ je opět vymezen velmi dobře tematicky i formálně; označme jej **E'**: **Ex 22,20-23,9 (Cti Hospodina a zachovávej právo)**. Formální ohraničení zajišťuje opět literární struktura inclusio, vytvořená téměř totožnými verši Ex 22,20 (Cizince nebudeš utlačovat a nebudeš utiskovat, vždyť jste byli cizinci v zemi egyptské) a Ex 23,9 (A cizince utiskovat nebudeš. I vy jste poznali život cizinců, vždyť jste byli cizinci v zemi Egyptské).

Diskuse znaků setuma a petucha v oddílu E': Oddíl je dobře vymezen mezi inclusio-a (Ex 22,20) a inclusio-b (Ex 23,9), vnitřní část je charakterizována jedním znakem petucha a šesti znaky setuma. Rozdělení s využitím těchto formálních ukazatelů má následující charakter:

- Ex 22,20: inclusio-a: cizince nebudeš utlačovat a utiskovat;
  - Ex 22,21-26: nebudete utlačovat sirotka, vdovu a chudého; dělicí body:
    - Ex 22,21-23: vdovu a sirotka utlačovat nebudete; ¹⁵ֿ
    - Ex 22,24-26: půjči nuznému bez úroku, neber mu jediný plášť do zástavy; o
  - Ex 22,27-30: budeš ctít Hospodina; o
  - Ex 23,1-8: vaše spravedlnost bude nestranná; dělicí body:
    - Ex 23,1: nespřáhneš se se zlovolníkem (o);
    - Ex 23,2-3: nebudeš stranit většině ani chudému (o);
    - Ex 23,4: pomůžeš zatoulanému zvířeti nepřítele (o);
    - Ex 23,5: pomůžeš v nouzi tomu, kdo tě nenávidí (o);
    - Ex 23,6-8: neodvracej spravedlivý soud od nuzného kvůli jeho chudobě, ani nestraň tomu, kdo ti dá dar-úplatek;
- Ex 23,9: inclusio-b: cizince nebudeš utiskovat.

Verše 27-30 v centrální části lze rozdělit takto: ve vnější vrstvě tvořené veršem Ex 22,27 (negativně: nezlehčuj Hospodina a vůdce lidu) a veršem Ex 22,30 (negativně: nejezte nečisté maso ze zvířete roztrhaného na poli) se vyskytuje pozitivní výzva ke ctění Hospodina, která je jednak odkazem na tři každoroční svátky v Izraeli (ty budou zmíněny systematičtěji v oddílu Ex 23,13b-19), jednak poukazem na zasvěcení prvorozených a zasvěcení zvířat z Ex 12 a Ex 13, kde byla ustanovena slavnost pesachu):

¹⁴ Až kapitola 2 se bude zabývat zdůvodněním, proč je druhé patero oddílů označeno stejnými písmeny v opačném pořadí odlišenými čárkou od označení prvního patera oddílů.

¹⁵ Použití petuchy uvnitř oddílů Ex 22,21-26 interpretujme podobně jako v Ex 20,7 u Desatera: nerozděluje jednu řeč na dvě řeči, pouze naznačuje změnu tématu: Zatímco verše 21-23 mluví o sirotku a vdově, verše 24-26 jsou výzvami ohledně chudých.

- 22,27: Nezlehčuj Hospodina a vůdce v lidu;
  - 22,28-29: cti Hospodina ze své úrody,
    - zasvěcením svých prvorozených synů,
  - ze svých zvířat;
- 22,30: buďte svatí (čistí) a nejzte maso nečisté ze zvířete roztrhaného na poli.

Ve „špici“ tohoto centra se nachází odkaz na výzvu k zasvěcení prvorozených synů Hospodinu z Exodu 13: výzva ke vděčnosti a oslavě Hospodinova soucitu v pivotu celého oddílu mluvícím o soucitu a nestrannosti vůči bližnímu tak ukazuje na vztah vůči milosrdnému Hospodinu, ze kterého má tato nestrannost i soucit v okolních symetrických částech Ex 22,21-26 a Ex 23,1-8 vyplývat.

Následující oddíly, které detekujeme jako D' (**Ex 23,10-13a: Rozšíření šabatu na půdu**) a C' (**Ex 23,13b-19: Ne jméno jiných bohů, ale slavnosti Hospodinu**), mnozí komentátoři nedělí a vidí jen jako jednu jednotku. Například Desmond Alexander vidí v Ex 23,10-19 jasně tematicky vymezený oddíl složený z pěti pododdílů,¹⁶ sprinkle tento oddíl označuje jako Šabaty a svátky,¹⁷ Childs o něm mluví jako o Kultickém kalendáři.¹⁸ Jednotícím tématem je vztah Izraele k Hospodinu, počínaje šabatem, který je důležitým znamením smlouvy, konče výjimečnými každoročními slavnostmi, a v centru všeho je vydanost výlučně Hospodinu, jak je to ukotveno v prvním přikázání Desatera. Podpurným formálním argumentem pro jednotnost oddílu je také nepřítomnost znaků setuma či petucha v jeho průběhu, až na konci verše Ex 23,19 se vyskytuje znak setumy.

Nicméně, Houtman upozorňuje na makrosyntaktický signál ve verši Ex 23,13a: „A ve všem, co jsem vám řekl, se mějte na pozoru.“¹⁹ Jinými slovy, touto větou se uzavírá větší celek výzev, ne snad jen verše 10-13a, ale možná také všechna Hospodinova slova ve verších Ex 22,20 až 23,13a, protože všechna tato slova zdůrazňují soucit a ohleduplnost – nejdříve soucit vůči sirotku a vdově a chudým (Ex 22,21-26), pak soucit vůči nepříteli (Ex 23,4-5) a nestrannost vůči chudému (Ex 23,3), to vše pramenící ze vztahu vděčnosti k milosrdnému Hospodinu (Ex 22,27-30), který ušetřil prvorozené Izraele a vyvedl lid z otroctví Egypta; a dále je důrazem soucit vůči půdě a chudým (Ex 23,10-11) a soucit vůči lidem i zvířatům, kteří po šest dnů pracují (Ex 23,12: rozdíl této formulace čtvrtého přikázání od formulace v Ex 20,8-11 je v důrazu na to, aby si odpočinula zvířata a oddechli synové).²⁰

Jinými slovy, považuji za důležité oddělit téma soucitu a prokazování ohleduplnosti (proto navrhuji **Ex 23,10-13a** jako **oddíl D': Rozšíření šabatu na půdu**) od tématu každoročních mimořádných²¹ slavností (navrhuji **Ex 23,13b-19** jako **oddíl C': Ne jméno jiných bohů, slavnosti Hospodinu**).

Dalším obsahovým důvodem, proč rozdělit Ex 23,10-19 na oddíly D', C', je změna zaměření Hospodinových slov: v části Ex 21,1 až Ex 23,13a, třebaže s krátkou vsuvkou v Ex 22,27-30, se výzvy a soudy týkají povinností člověka vůči druhým lidem a jejich majetku, vůči životnímu prostředí člověka i vůči sobě samému (i když kontextem je šabat, zdůrazněna je ohleduplnost a odpočinek); kdežto od Ex 23,13b se zaměřuje pozornost Hospodinova vyučování opět na otázky liturgie a povinnosti člověka vůči Bohu.

¹⁶ Alexander 2017, Exodus, str. 520-521.

¹⁷ Sprinkle, The Book of the Covenant, str. 187.

¹⁸ Childs 1974, Exodus, str. 482.

¹⁹ Houtman 1999, Exodus 20-40, str. 263.

²⁰ Houtman 1999, Exodus 20-40, str. 257: Jsou zmíněna bezbranná zvířata a společensky znevýhodnění lidé, aby bylo zdůrazněno, že ani ty, kteří nemohou odmítnout, nemá lid Izraele žádat o práci v den odpočinku.

²¹ Childsovo označení Kultický kalendář koneckonců veršům Ex 23,10-12 neodpovídá v tom smyslu, že na rozdíl od instrukcí v Ex 23,13b-19 se oddíl Ex 23,10-12 vymyká jakýmkoli instrukcím kromě výzvy k odpočinku.

A v neposlední řadě, oddíl D' (Ex 23,10-13a) se zaměřuje na čtvrté přikázání Desatera a jeho rozvinutí, či v případě odpočinku půdy rozvíjením čtvrtého přikázání; kdežto oddíl C' (Ex 23,13b-19) se už zaměřuje na slavnosti ve vztahu k Hospodinu, tedy na téma přikázání prvního až třetího. Přikázání čtvrté je v Desateru samotném odděleno symbolem petucha od prvních tří (petucha za Ex 20,7), tj. jedná se o nepřímý formální důvod, proč oddělit tematicky záležitosti spojené s přikázáním čtvrtým od těch, které jsou tematicky spojené s přikázáním prvním až třetím.

Zbývající dva oddíly našeho celku jsou vymezeny celkem jednoznačně: Jako **oddíl B'** označíme **Ex 23,20-33 (Hospodinovy závazky vůči lidu smlouvy a území smlouvy)**, protože je určen jiným charakterem Hospodinovy promluvy: Hospodin namísto instrukcí a výzev začíná mluvit o tom, jak on bude jednat s lidem smlouvy v budoucnu – že od Sínaje povede lid Izraele do slíbené země, dá jim zemi obsadit a bude se o ně starat a chránit je. Formálně tento oddíl neobsahuje žádné dělicí pomlky, jen za veršem 33 se vyskytuje znak petucha. Následně literární struktury oddílů:

- Ex 23,20-21ab: pozitivní příkaz: posílám posla, měj se před ním na pozoru, poslouchej jeho hlas;
  - Ex 23,21c: Neboť vaše přečiny neomluví;
  - Ex 23,21d: Neboť mé jméno je v jeho nitru;
  - Ex 23,22: Neboť budu nepřítelem tvým nepřítelům;
  - Ex 23,23: Neboť tě přivede k Emorejci a já ho vyhladím
- Ex 23,24: negativní příkaz: jejich bohům se klanět a sloužit nebudeš, podle jejich jednání jednat nebudeš, strhni jejich posvátné sloupy;

- Ex 23,25a: pozitivní příkaz: Budete sloužit Hospodinu, svému Bohu;
  - Ex 23,25b: Požehná tvému pokrmu a nápoji;
  - Ex 23,25c: Odejmu nemoc ze tvého středu-nitra;
  - Ex 23,26a: Ve tvé zemi nebude žena neplodná nebo ta, která by potratila;
  - Ex 23,26b: Počet tvých dnů naplním;
  - Ex 23,27: Strach ze mne vyšlu a tvoji nepřátelé utečou;
  - Ex 23,28-30: pošlu sršně, kteří vyženou Kenaance;
  - Ex 23,31: Rozložím tvé území od Rákosového moře po moře Pelištejské, od pouště až po řeku;
  - Ex 23,31b: Dám do tvých rukou obyvatele země;
- Ex 23,31c-33: negativní příkaz: vyženeš je, smlouvu s nimi a jejich bohy neuzavřeš, ve tvé zemi nebudou přebývat, aby tě nesvedli k hříchu. ๑

Tento oddíl se zdá být nedílnou součástí celé smlouvy, protože až zde Hospodin výslovně určuje, jaká bude budoucnost lidu Izrael jako jeho lidu, a jaké je požehnání plynoucí z jeho smlouvy s Izraelem. Oddíl B' (Ex 23,20-33) zejména obsahuje řečový čin **závazku smlouvy ze strany Hospodina** – důrazem je to, co udělá Hospodinův posel (Ex 23,21c-23) a co bude dělat Hospodin (Ex 23,25b-31b).

Závěrečný **oddíl A'**: **Ex 24,1-11** našeho celku lze nazvat **Uzavření smlouvy Hospodina s Izraelem** a jeho počátek je dobře určen změnou žánru: Hospodinovu promluvu vystřídá narativ, který dosvědčuje uzavření smlouvy formulované v předchozích oddílech. Dělicí pomlky text nepřerušují, jen za veršem 11 se vyskytuje znak o.

Analýza komunikace mezi mluvčím a posluchači zde nedává symetrické výsledky: Na začátku oddílu promlouvá Hospodin k Mojžíšovi, ale symetrie této první vrstvy 1-2 s poslední vrstvou 9-11 není promluvy, nýbrž výzvou ve verších 1-2 a jejím přijetím a naplněním ve verších 9-11. Mohli bychom říci, že verše 1-2 představují řečový čin pozvání do Hospodinovy přítomnosti,

kdežto verše 9-11 jsou svědectvím o poslušné reakci Mojžíše a starších a o jejich společenství s Hospodinem.

Struktura tohoto narativu je obsahově ucelená:

- Hospodin dává instrukce k setkání se 70 staršími ... Ex 24,1-2;
  - Mojžíš sděluje slova, lid jednohlasně říká ano, Mojžíš zapisuje slova ... Ex 24,3-4a;
    - zápalná oběť Hospodinu, pokropení oltáře ... Ex 24,4b-6;
  - Mojžíš čte slova smlouvy, lid jednohlasně říká ano, Mojžíš pokropí lid krví ... Ex 24,7-8;
- sedmdesát starších se účastní hostiny s Hospodinem ... Ex 24,9-11 (o)

Jádrem oddílu A' (Ex 24,1-11) je z hlediska teorie řečových činů nikoli komunikativní čin, protože předpokládá, že obsah Hospodinovy smlouvy s Izraelem byl právě komunikován ve stati B až B', nýbrž samotné **uzavření smlouvy**, tj. performativní čin,²² po jehož vykonání obě strany považují smlouvu za uzavřenou.

Performativní čin může a nemusí obsahovat slovní fráze; pokud je obsahuje, tyto fráze jsou dané konvencí obřadu či performativního činu. V našem případě dvakrát slyšíme slib Izraele (Ex 24,3.7: Budeme dělat a poslouchat vše, co promluvil Hospodin) poté, co dvakrát slyšíme o obsahu Hospodinových slov, kterými se pravděpodobně má na mysli stať B až B'. Mojžíš lidu Hospodinova slova dvakrát říká, poprvé proto, aby je vlastně slyšeli, když Hospodin komunikoval jejich většinu jen Mojžíšovi, a podruhé je zapíše a čte snad proto, že mají být uchována na budoucí svědectví lidu; v centru obřadu je beze slov vykonána oběť zápalná a pokojná (Ex 24,4b-6) a Mojžíš pokropí krví oběti oltář, tím stvrdí Hospodinův slib. Poté, co Lid opětovně prohlásí, že budou Hospodina poslouchat, Mojžíš pokropí krví i lid a tím stvrdí jejich slib (Ex 24,7-8).

---

²² Smith 1991, *Speech Act Theory*, op.cit., str. 2-8, jej označuje jako PERFORMATIVNÍ ČIN na základě klasifikace J. Austina (např.: tímto nazývám tu loď ..., tímto prohlašuji váš sňatek za uzavřený, apod.), nebo deklarativní na základě klasifikace J. Searleho (str. 149: prohlašuji, křtím, exkomunikuji, apod.); tyto činy vyžadují existenci instituce, která autoritativně podpoří „změnu stavu světa“, k níž performativním prohlášením dochází.

2. Koncentrická struktura celku

Podle našeho názoru autor v textu realizoval symetrickou skladbu oddílů detekovaných v minulé kapitole. Možná se nejedná o jedinou možnou osnovu, podle které lze celek uspořádat, ale jedná se o osnovu, která je dobrou branou k textu, a přitom respektuje jeho formální dělicí body i obsahově-tematickou výpověď.²³

Vymezení formálních vazeb mezi oddíly: Mezi oddíly A-A' neexistují silné formální vazby, ale spíše vazby tematické, kterým se budeme věnovat níže. Formální vazby mezi oddíly B-B': Oddíl B má tři hlavní pododdíly Ex 19,10-20a; Ex 19,20b-25; Ex 20,1-17, z toho vždy se jedná o Hospodinovu promluvu jistého charakteru a její dopad či následné události vyjádřené narativem, zatímco oddíl B' je celý diskurzem bez narativních vsuvek. Formální vazby mezi oddíly C-C': žádné, až na skutečnost, že oba oddíly jsou části diskurzu; C má strukturu chiastickou, C' má alternující strukturu a-b-c-a-b-c, tj. dvakrát paralelně prochází tři hlavní svátky Hospodina s Izraelem.²⁴

Prvním významnou formální vazbou kromě toho, že A i A' jsou narativy a C i C' jsou části diskurzu, je rytmus 6-7 mezi oddíly D,D': V oddílu D je jednou zmíněna vazba „šest let ... ale sedmý rok ...“ (21,2) a podruhé je implikována, když ne přímo zmíněna (Ex 21,7: ona nevyjde (míněno: sedmý rok), jako vycházejí služebníci). A v oddílu D' je jednou zmíněna tatáž vazba „šest let ... ale sedmý rok“ (Ex 23,10-11) a podruhé vazba „šest dní ... ale sedmý den ...“ (Ex 23,12: příkázání šabatu). Tedy oddíl D se skládá ze dvou pododdílů uvedených rytmem 6/7, kdežto oddíl D' ze dvou pododdílů uvedených rytmem 6/7.

Druhou významnou formální vazbou mezi D,D' je korespondence makrosyntaktických signálů Ex 21,1 (a toto jsou soudy ...) a Ex 23,13a (a ve všem, co jsem vám řekl, ...). Výrok „a toto jsou soudy“ uvádí sbírku kazuistických nařízení neosobního typu ve třetí osobě,²⁵ která pokračuje snad až do Ex 22,19 (Oddíly D,E). Podobně zase výrok „a ve všem, co jsem vám řekl, se mějte na pozoru“ uzavírá řadu speciálních výzev týkajících se soucitu a nestranné spravedlnosti, začínající snad už v Ex 22,20 a pokračující až do Ex 23,13a (oddíly E',D').

Dále mezi oddíly D,D' nenastává korespondence žánrů, protože D (Ex 21,1-11) je tvořen kazuistickými soudy ve třetí osobě (neosobní kazuistický styl, kde každé nařízení má charakter regulující konkrétní situaci), kdežto D' (Ex 23,10-13a) obsahuje dvě příkázání víceméně apodiktického charakteru, která platí vždy pro všechny, kdo vlastní půdu (v případě výzvy „šest let, ale sedmý rok“) nebo kdo jsou účastníky smlouvy (v případě výzvy šabatu).

Mezi oddíly E,E' existuje jedna formální korespondence v tom, že oba oddíly jsou vymezeny inkluziemi: kazuistický styl Ex 21,18 až Ex 22,16 je ohraničen inkluziemi-a (Ex 21,12-17) a inkluziemi-b (Ex 22,17-19), přitom oba ohraničující oddíly se formálně týkají činností označených participii prezenta; podobně výzva k soucitu a nestranné spravedlnosti motivovaná úctou vůči Hospodinu (oddíl Ex 22,21 až Ex 23,8) je formálně ohraničena inkluziemi-a (Ex 22,20) a inkluziemi-b (Ex 23,9), přitom oba ohraničující oddíly jsou prakticky totožnou výzvou „cizince nebudeš utiskovat, vždyť jste byli cizinci v zemi egyptské“.

²³ Jako Martin Prudký ve *Studiích a textech 2010, Dekalog v biblické teologii: Text Desatera a jeho význam pro bibli a její teologii*, str. 8, pozn. 10, přirovnává při čtení a výkladu Desatera znaky setuma a petucha na straně jedné a sóf pásůk na straně druhé ke dvěma nápěvům jednoho písňového textu, tak věřím, že právě předkládané dělení je velmi dobrým tematickým „nápěvem“ k pojetí celku Ex 19,3 až Ex 24,11.

²⁴ Není na první pohled jasné, zda svátky se vyskytují v alternující struktuře a-b-c-a-b-c, nebo v koncentrické struktuře a-b-c-c-b-a. Sprinkle, *The book of the Covenant*, str. 189, poukazuje na to, že verš 15 a verš 18 mluví o těžce slavnosti, protože požadavek, aby krev oběti nebyla obětována s kvasem, byl řečen v Ex 12,8; 13,37. Také požadavek, aby nic, tedy ani tuk, nebylo necháno do rána, je řečen v Ex 12,10, to ovšem není pro pesach výlučné. Třetím argumentem pro korespondenci veršů 15 a 18 je paralelní oddíl Ex 34,25, kde jsou uvedeny oba požadavky verše 15 a specificky zmíněno, že se jedná o pesach. Tím je potvrzena spíše alternující struktura svátků a-b-c-a-b-c.

²⁵ S jediným výrokem ve druhé osobě singuláru hned na úvod: Jestliže si koupíš hebrejského otroka ... Ale pak už se dané kazuistické nařízení týká otroka a pokračuje v neosobní formě ve třetí osobě singuláru.

Podobně jako v případě D-D', ani mezi oddíly E,E' nenastává korespondence žánrů. Podle Oliviera Artuse obsahuje Ex 21,18 až 22,16 kazuistické zákony, oddíl Ex 22,21 až Ex 23,8 apodiktické zákony týkající se chudých.²⁶

Shrnutí: formálních vazeb mezi deseti vytvořenými oddíly není moc, významná je snad dvojí vazba mezi D,D', tato ovšem uzavírá oddíly E,E' tak nějak „proti jejich vůli“, třebaže oba z oddílů E,E' jsou formálně vymezeny dobře na základě inclusio. Navíc, ani mezi oddíly D,D' nenastává korespondence žánrů.

Vymezení obsahově-tematických syntetických vazeb mezi oddíly: Obsahově-tematických vazeb mezi oddíly už je více.

- Obsahové vazby mezi oddíly A (Ex 19,3-8), A' (Ex 24,1-11):
  - V obou oddílech se vyskytuje slovo „smlouva“, a to ne okrajově, nýbrž je klíčovým slovem: Ex 19,5 (budete zachovávat mou smlouvu); Ex 24, 7 (Mojžíš vzal knihu smlouvy), Ex 24,8 (hle, krev smlouvy, kterou s vámi uzavřel Hospodin); oddíl A představuje nabídku a přijetí smlouvy, oddíl A' je svědectvím o uzavření smlouvy.²⁷
  - V obou oddílech je stejná reakce lidu Izrael na nabídku smlouvy: Budeme dělat vše, co promluvil Hospodin. Tato věta je téměř identicky zopakována v Ex 19,8; Ex 24,3; Ex 24,7.
- Obsahové vazby mezi oddíly B (Ex 19,9 až Ex 20,21), B' (Ex 23,20-33):
  - Oba oddíly jsou spojeny návazností a pokračováním ve vztahu mezi Hospodinem a Izraelem: Ex 20,2 (já jsem tě vyvedl ze země egyptské) je pohledem zpět, Ex 23,20 (já posílám posla, aby tě střežil a přivedl na místo, které jsem připravil) je pohledem do budoucnosti vztahu.²⁸
  - Zákaz model (Ex 20,4-6: neučiníš si modly a nebudeš se jim klanět) je rozšířen v Ex 23,24: Nebudeš se klanět ani modlám, které vyrobili jiní, ale zničíš je.
  - Téma milosrdenství a požehnání: Hospodin je v Ex 20,6 představen jako Bůh činící milosrdenství; teprve v Ex 23,25-27 je rozepsáno konkrétně požehnání, které Bůh dá.
  - Téma vymezení lidu smlouvy: Ex 20,2 vymezuje lid smlouvy pozitivně jako ty, které Hospodin zachránil z Egypta, zatímco Ex 23,28-33 je vymezen lid smlouvy negativně, tj. je zde výzva, aby Izrael s původními obyvateli Kenaanu smlouvu neuzavíral.
  - Téma výlučnosti smlouvy s Hospodinem: Výpověď „nebudeš mít jiné bohy“ (Ex 20,3) je potvrzena v Ex 23,24 (jejich bohům se nebudeš klanět a sloužit) a v Ex 23,32 (neuzavřeš smlouvu s jejich bohy).

²⁶ In: Römer, Úvod do Starého zákona, str. 175-176, Artus cituje výsledky F. Crüsemanna, Die Tora, München 2002, str. 170-234.

²⁷ Slovo „smlouva“ se vyskytuje v našem celku ještě v Ex 23,32: Smlouvu s nimi (s Kenaanci) a s jejich bohy neuzavřeš.

²⁸ Tato korespondence je ještě posílena zájmenem 'אני (já), které se v našem celku vyskytuje pouze v uvedených oddílech B, B', a sice třikrát v oddílu B (Ex 19,9: Já k tobě přijdu v oblačné tmě; Ex 20,2,5: Já jsem Hospodin, tvůj Bůh) a jednou v oddílu B' (Ex 23,20: Já posílám svého anděla).

- Téma svatosti lidu: v Ex 19,9 až 20,21 Hospodin vyzývá lid ke svatosti a prohlašuje Desatero, aby lid nehřešil; v Ex 23,33 se má Izrael oddělit od původních obyvatel, aby nebyli svedeni ke hříchu.
- Přísná varování smlouvy: „Cti otce i matku, ať se prodlouží tvé dny v zemi“ (Ex 20,12) je dále rozpracováno varováním: Můj posel vaše přečiny neomluví (Ex 23,21-22); slib v Ex 23,26 (naplním počet tvých dnů) je řečen tomu, kdo se neklaní jejich bohům a slouží Hospodinu (Ex 23,24-25).
- Téma vymezení země: Slib „Hospodin ti dá zemi“ v Ex 20,12 je upřesněn v Ex 23,23.28.31, kde je slíbená země konkrétně vymezena na mapě.
- Téma bázně a strachu: Hospodinovo jednání vzbuzuje bázeň a vede k poslušnosti nejen Izraele (Ex 20,20) ale i u okolních národů, které mají ctít (bát se) Hospodina v jeho záměru dát svému lidu zemi (Ex 23,27).
- Obsahové vazby mezi oddíly C (Ex 20,22-26), C' (Ex 23,13b-19):
  - Souvislost s prvním a druhým přikázáním Desatera: Ex 20,22-26 obsahuje mimo jiné zákaz model a instrukce o tom, jak stavět oltář; kdežto Ex 23,14-19 je vodítkem pro tři každoroční slavnosti Hospodinu; obě místa tedy mluví o tom, jak řádně ctít Hospodina, týkají se tedy liturgie.
  - Souvislost se třetím přikázáním Desatera: Ex 20,24 v pivotu chiastické struktury zobrazuje Hospodina jako toho, kdo nechává připomínat své jméno, přijde a požehná; kdežto Ex 23,13b vyzývá lid Izraele, aby ani nenechali připomínat jméno jiných bohů (v obou oddílech je použit hifil imperfekta stejného slovesa, C: אֱת־שְׂמִי אֶזְכֹּר, C': לֹא תִזְכְּרוּ אֱלֹהֵי אֲחֵרִים).
- Obsahové vazby mezi oddíly D (Ex 21,1-11), D' (Ex 23,10-13a):
  - U fráze „šest let ... ale sedmý rok ...“ nejde jen o podobnost formální, ale že Ex 21,2 i Ex 23,10-11 mluví o ukončení činnosti, která je šest let dělána, a tak oba oddíly mají spojitost se šabatem jako časem spočinutí.
  - Zatímco Ex 21,1-11 je ustanovením, které má chránit práva služebníka, Ex 23,10-11 vyzývá k ochraně půdy a soucitu s chudým a zvířaty, podobně jako Ex 23,12 vyzývá k ochraně odpočinku lidí i zvířat při šabatu.
- Obsahové vazby mezi oddíly E (Ex 21,12 až 22,19), E' (Ex 22,20 až 23,9): Oba oddíly (zejména jejich části Ex 21,18 až 22,16 a Ex 22,21-26, Ex 23,1-8) se zabývají tématy, která jsou rozvinutím některých přikázání Desatera. Například:
  - Páté přikázání (cti otce i matku) je dále rozvíjeno v Ex 21,15 (ten, kdo bije otce nebo matku, jistě zemře) a Ex 21,17 (ten, kdo pohrdavě zlehčuje otce nebo matku, jistě zemře) oddílu E; podobně je uvedeno do souvislosti v Ex 23,27 (Boha nebudeš pohrdavě zlehčovat a vůdci svého lidu nebudeš spílat) oddílu E', že úcta a zlehčování ať se netýká Boha, což může znamenat, že Izraelec pohrdá autoritou rodičů nebo vůdcem, který mu předkládá Hospodinova slova a soudy (nebo je prakticky realizuje).

- Šesté přikázání (nezabiješ): V Ex 21,18-27 jsou výzvy pro náhradu spravedlnosti, pokud druhý člověk je poškozen na životě nebo na zdraví. Podobné téma zaznívá i v oddílu E' např. ve výzvě „neutiskuj“ (Ex 22,20; Ex 23,9), když vyzývá k jednání, které nepoškozuje bezprávně druhého ať už na zdraví, nebo i jinak.
- Sedmé přikázání (nesesmilníš): Toto přikázání není zmíněno v oddílech E,E', nicméně je zde výzva o chránění práva svedené dívky v Ex 22,15-16 (oddíl E), které lze chápat jako další, rozvíjející aspekt nařízení ohledně otázek manželství.²⁹ V oddílu E' aspekt sexuality není přímo zmíněn, i když je zde několik výzev k soucitu a několik varování před útiskem a útlakem obecně.
- Osmé přikázání (nepokradeš): Je součástí řady nápravných nařízení v oddílu Ex 21,33 až 22,14 (součást E), která souvisí s krádeží či poškozením majetku druhého. Varování před poškozením majetku druhého v různé formě lze takto chápat jako rozšíření záběru přikázání „nepokradeš“. V oddílu E', který vyzývá spíše k aktivní zodpovědnosti vůči bližnímu a jeho majetku, vidíme výzvy k aktivní ochraně a pomoci zachovat majetek druhého (shovívavost vůči majetku chudého v Ex 22,24-26; pomoc vrátit zatoulaného býka či osla v Ex 23,4; ochota pomoci vyprostit osla, který klesl pod tíhou svého nákladu, v Ex 23,5).
- Deváté přikázání (nepromluvíš proti bližnímu křivé svědectví): Tato výzva je podrobně rozvíjena v Ex 23,1-3.6-8, součástí oddílu E'. V oddílu E nařízení regulujících náhradu práva se vyskytuje několik nařízení, kdy je pokuta stanovená poškozenou stranou a zaplácena před svědky-soudci (Ex 21,22.30), nebo majiteli býka je dosvědčeno, že jeho býk je trkavý (Ex 21,29); majitel domu má prohlásit před Bohem (před soudci), že nevztáhl ruku na majetek bližního (Ex 22,7-8) – ve všech těchto jednáních se předpokládá a staví na tom, že Izraelec bude v těchto případech svědčit čestně.
- Desáté přikázání (nebudeš dychtit po ničem, co patří tvému bližnímu): Není přímo zmíněno, ale je jasné, že v řadě bezprávných činů nahrazovaných v oddílu E je kořenem právě touha po zisku na úkor druhého, jako např. při krádeži, svedení nezasnoubené dívky (Ex 22,15-16), bezprávném vztažení ruky na svěřený majetek (Ex 22,6-12). Motivem útisku (Ex 22,20; 23,9), před kterým varuje oddíl E', je také touha se obohatit na úkor utlačení druhého (např. tlak většiny v Ex 23,2 nebo zvýhodňující úplatek v Ex 23,8).

Některé z právě uvedených vazeb oddílů E, E' s přikázáními Desatera jsou velmi volné, například u sedmého přikázání se setkáváme jen s několika spojitostmi, spíše rozvíjením a nepřímým zmínkám, ale podstatné je, že celou stať E-E', až na oddíl Ex 22,27-30, který i tak zde má své motivační opodstatnění a ukazuje na spojitost s prvními třemi přikázáními, lze dobře rozdělit tematicky mezi přikázání pět až deset, tj. provázanost oddílů E,E' s přikázáními pět až deset je zřetelná.

²⁹ Sprinkle, Book of Covenant, str. 26.

Vraťme se nyní k teorii řečových činů z minulé kapitoly. Tam bylo řečeno, že stať C až C' je jediným řečovým činem, respektive se nejedná o řečový čin odlišný od závazku Izraele oddílu B, ale o rozvinutí tohoto závazku. I když je to právě Smith, který se na rozdíl od Austina a Searleho věnuje vztahům mezi řečovými činy a strukturou diskurzu, tak jedním z jeho závěrů je to, že teorie řečových činů nemůže samotná vysvětlit celou strukturu diskurzu.³⁰ Přesto bychom se v rámci diskurzivní analýzy měli pokusit o **vysvětlení skutečnosti, proč se rozvíjení závazku v oddílu B děje v rámci koncentrické struktury instrukcí C-D-E-E'-D'-C'.** Tematicky jsou vrstvy poměrně dobře rozděleny a základní odpověď je jasná: počet témat je dán povahou závazku B. Ovšem to stále ještě nevysvětluje, proč je každé téma rozděleno na dvě části a ty jsou uspořádány koncentricky.

Asi nejpřijatelnějším důvodem dělení pěti témat do dvojic je důvod teologický, a sice Hospodinův charakter (asi bychom měli očekávat, že důvody struktury biblického textu nebudou jen literární, ale i teologické). Jak říkají autoři nově vznikající série *The Bible in God's World*,³¹ na řadě míst v Bibli je Hospodin popisován jako Bůh spravedlivý, ale současně Bůh milosrdný. Například v Žalmu 33,5 čteme: (Hospodin) miluje spravedlnost a právo, Hospodinova milosrdenství je plná země. Toto jsou dvě klíčové vlastnosti jednání Hospodina s člověkem: spravedlnost-právo (עֲדָלָה וְיָסֵד) a milosrdenství-soucit (רַחֲמִים). Podobně i lidé jsou ve slovech Hospodina vyzváni, aby v životě projevovali spravedlnost a soucit. Například Micheáš 6,8: Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré a co od tebe Hospodin žádá: jen to, abys zachovával právo (עֲדָלָה), miloval milosrdenství (רַחֲמִים) a pokorně chodil se svým Bohem.

Právě citované dva verše neuvádí do vztahu nějaké dvě nahodilé Hospodinovy vlastnosti, ale klíčové charakteristiky Pána Boha, jejichž vzájemná souhra i napětí je jádrem struktury i studované stati. Při pokusu o charakteristiku dělení jejích pěti témat budeme postupovat od vnitřní vrstvy, kde je Hospodinův charakter nejzřetelnější:

E-E') Hospodin jako král chce trestat smrtí jasně pohrdání jeho smlouvou, jak je obsaženo v inclusiu-a (Ex 21,12-17) a inclusiu-b (Ex 22,17-19) oddílu E; také spravedlivě a nekompromisně vyhláší náhradu překročeného práva v jádru oddílu E, tj. Ex 21,18 až Ex 22,16. Na druhé straně, oddíl E' obsahuje řadu výzev k soucitu vůči cizinci, chudému, ale i nepříteli a nenávidícímu; ovšem tento soucit nemá být laciný,³² člověk nemá ve sporu stranit ani chudobě chudého, ani úplatku bohatého či tlaku většiny (a uprostřed oddílu E' (Ex 22,27-30) vidíme Hospodina, který se slitoval nad syny Izraele adal jim život, a pak jim dá slíbenou zemi a v ní úrodu – vše to jsou dary Hospodinova milosrdenství). Vidíme také, že v podobných konturách jsou vyzváni i lidé v Izraeli, aby napravovali svá přestoupení (oddíl E), ale současně se učili milosrdenství (oddíl E').

D-D') V podobném duchu jako E-E' lze snad dělit na D-D': regule chránící práva chudých služebníků v D mají zamezit porušení práva, kdežto výzvy k sounáležitosti s půdou k a soucitu se zvířaty, služebníky i cizinci v D' jsou výzvami ke vstřícnému prokazování dobrého vůči všem lidem a veškeré práci na půdě. V oddílu D Bůh zjedná právo nejslabším či nejchudším ve společnosti budoucího Izraele, kdežto v oddílu D' Bůh projevuje své milosrdenství vůči všem obdělávajícím půdu, vůči půdě samotné, vůči chudým v zemi, vůči každému člověku i zvířeti o šabat.

C-C') V oddílu C (Ex 20,22-26) Hospodin autoritativně zakazuje výrobu model a vyzývá k obětování na oltáři, které si připomíná jméno Hospodinovo, neznevažuje Hospodina a neznečišťuje oltář lidskými výtvy; kdežto v oddílu C' Hospodin milostivě

³⁰ Smith 1991, *Speech Act Theory*, str. 121-122.

³¹ John Goldingay: *Ecclesiastes. The Bible in God's World Series*, Cascade Books 2021, str. ix-x.

³² Soucit prokázáný někomu na úkor druhého už není milosrdenstvím, ale straněním. Soucit a milosrdenství mají svou váhu, když nevedou k nespravedlnosti. Soucítění nemá být slabostí, kterou lze zlákat k nespravedlnosti.

pozývá do své přítomnosti třikrát v roce, a důvodem je i poděkování za záchranu (svátek pesachu) a za dary, které Bůh Izraeli dává (další dva svátky).

B-B') V oddílu B (Ex 19,9 až Ex 20,21) se Hospodin s velkou autoritou setkává s lidem Izraele a sděluje mu závazek, který jako král žádá od Izraele. Na druhé straně, v oddílu B' (Ex 23,20-33) se Hospodin milostivě zavazuje dát Izraeli zemi v budoucnu a udílet v ní trvalé požehnání.

A-A') V oddílu A (Ex 19,3-8) Hospodin připomíná lidu, jak je s velkou autoritou zachránil z Egyptského otroctví; a nyní jim nabízí svou smlouvu – že on bude jejich nový král, a oni budou jeho kněžími-sloužebníky. Naproti tomu v oddílu A' (Ex 24,1-11) nastává z Hospodinova milosrdenství reálné blízké společenství Hospodina s Izraelem na všech úrovních přístupu Izraele k Hospodinu.

Souhrnné vymezení dělení celku Ex 19,3 až Ex 24,11 na základě vazeb formálních, vazeb obsahových, vazeb řečových činů a vazeb teologických:

A) Ex 19,3-8: - **nabídka smlouvy** (Hospodin připomíná lidu, že je zachránil z Egypta, a dává jim výzvu, že on bude jejich novým králem a oni mu budou sloužit)

- **přijetí smlouvy** (budeme dělat vše, co promluví Hospodin)

B) Ex 19,9 až Ex 20,21 (**Hospodin i lid potvrzují Mojžíšovo prostřednictvím, Izrael je vyzván k závazku služebníků vůči svému králi**):

- Izrael se připravuje, Hospodin přichází, Izrael přistupuje

- úrovně přístupu k Hospodinu

- **Hospodin vyzývá Izrael k závazku – vůči Hospodinu (1-3)**

– **vůči službě a odpočinku (4)**

– **vůči bližnímu (5-10)**

C) Ex 20,22-26 (**upřesnění závazku Izraele 1-3: výzva ke ctění Hospodina**): neuděláš si modly; neznevažuj Hospodina; obětuj a neznečistiš oltář; přijdu k tobě a požehnám ti tam, kde povedu k připomínání svého jména.

D) Ex 21,1-11 (**upřesnění závazku Izraele 4**): odpovídá na pomyslnou otázku, jak chránit práva chudého otroka (zejména možnost odchodu ze služby) a jak chránit právo na manželství a rodinu chudé otrokyně (a až druhotně možnost odchodu ze služby při porušení jejích práv).

E) Ex 21,12 až 22,19 (**upřesnění 5-10: náhrada porušeného práva**): odpovídá na pomyslnou otázku, co dělat při překročení závazku smlouvy vůči Hospodinu či bližnímu, a také současně Hospodin didakticky (ale i autoritativně) ustanovuje hodnoty ve společnosti, které mají být chráněny: život či zdraví bližního; majetek bližního a způsoby jeho odpovědného užívání; zasnoubení a manželství; pronájem či služby;

- otevřené znevažování bližního (bití, únos, pohrdavé zlehčení) je pohrdáním závazku smlouvy vůči Hospodinu: Hospodin žádá trest smrti;

- nahrad' a) poškození zdraví bližního; b) škodu způsobenou tvým vlastnictvím nebo újmou na majetku bližního; c) újmu při pronájmu majetku nebo při svedení nezasnoubené dívky;
- otevřené znevažování Hospodina (čarodějnictví, sexuální svazky se zvířaty, obětování jiným bohům) je pohrdáním jeho smlouvou: Hospodin žádá trest smrti.

E') Ex 22,20 až 23,9 (upřesnění 5-10: z vděčnosti Hospodinu za milosrdenství a dary i ty prokazuj milosrdenství a jednej nestranně)

- neutlačuj ani cizince, natož vdovu, sirotka a nuzného v Izraeli a vyjdi mu vstříc, že nebudeš žádat úvěr a nevezmeš si do zástavy jeho plášť (Hospodin nestrání lidem a získá utiskovanému právo i na tvůj úkor);
  - nezlehčuj Boha (a vůdce v lidu), ale cti Boha jako milosrdného (uchránil tvé syny), který ti dává dar země (a její plody) a je čistý a svatý (i vy buďte svatí a dodržujte čistotu);
- nedej se svést zlovolníkem nebo většinou ke lži a násilí, pomoz v nouzi i nepříteli a nenávidícímu, nestráň ani chudému, ani úplatkáři;

D') Ex 23,10-13a (upřesnění závazku Izraele 4): Hospodin milosrdně rozšiřuje výzvy k propuštění i na každou půdu a službu na ní v sedmém roce a na všechny lidi a zvířata o každém šabatě;

C') Ex 23,13b-19 (upřesnění závazku Izraele 1-3): Hospodin milosrdně pozývá účastníky smlouvy ke třem oltářním setkáním za rok; nepřipomínejte jméno cizích bohů;

B') Ex 23,20-33 (závazek Hospodina vůči lidu smlouvy a území smlouvy):

- poslouchej posla a nesluž jejich bohům (přivede tě k nim, já je vyhledám)
- služ Hospodinu, vyženeš obyvatele země a smlouvu s nimi neuzavřeš (požehnám tvému pokrmu, odejmu nemoc, ve tvé zemi nebude neplodná, počet tvých dnů naplním, tvoji nepřátelé utečou, rozložím tvé území)

A') Ex 19,3-8 (uzavření smlouvy, ale současně realizace setkání s Hospodinem na třech úrovních přístupu k němu):

- výzva k hostině před Hospodinem;

- lid se zavazuje zachovávat Hospodinova slova, Mojžíš je zapisuje a druhý den staví oltář, mladíci z Izraele obětují oběti zápalné a pokojné; Mojžíš slova čte, lid se je zavazuje zachovávat; Mojžíš pokropí oltář i lid;

- účast na hostině před Hospodinem.

3. Některé otázky k vytvořené struktuře

V této kapitole bych rád reagoval na některou vybranou literaturu v otázce rozdělení osnovy celku Ex 19,3 až Ex 24,11 na oddíly.³³

3.1. Otázky ke struktuře oddílů A-B-B'-A'

Jednou z prací, která se zabývá právě i strukturou knihy smlouvy a diskutovaného celku, je dizertační práce Sprinkle: *The Book of the Covenant*, Sheffield 1994. Sprinkle ve své práci podrobněji studuje především Knihu zákona, tj. oddíl Ex 20,22 až Ex 23,19, tedy vylučuje ze své analýzy právě oddíly (v našem označení) A (Ex 19,3-8), B (Ex 19,9 až 20,21), B' (Ex 23,20-33), A' (Ex 24,1-11). Ve své osnově na str. 200 přesto zahrnuje ještě oddíl B' (Ex 23,20-33) a narativní událost vystoupení Mojžíše na horu a sestoupení Mojžíše z hory:³⁴

s1) Ex 20,21: Mojžíš vystupuje na horu Sínaj;

s2) Ex 20,22: prolog vztažený na zkušenost Izraele na Sínaji (vy jste spatřili, že jsem s vámi mluvil z nebe);

s3) Ex 20,23-26: kultická nařízení (chvála: modly a oltáře se slibem Hospodinovy přítomnosti a požehnání);

další vnitřní struktura Knihy smlouvy, viz níže;

s3') Ex 23,10-19: kultická nařízení (chvála: šabaty a poutní slavnosti s napomenutím uctívat pouze Hospodina);

s2') Ex 23,20-33: Epilog vztažený k budoucímu vstupu Izraele do země po odchodu ze Sínaje;

s1') Ex 24,1-3: Mojžíš sestupuje ze Sínaje.

Komentář ke Sprinkleho dělení: Narativní ohraničení Ex 20,21 a Ex 24,1-3: tyto části nelze vzít za plnoprávné oddíly osnovy z důvodů obsahových ani formálních. Ex 20,21 (s1) netvoří celek narativu charakterizovaný reakcí Izraele poté, co slyšeli Hospodinovu promluvu z nebe, ani formálně není tento verš nijak vymezen. Naopak, v námi navržené osnově je Ex 20,18-21 určen obsahově jako narativ reagující na předchozí tři promluvy Hospodina v oddílu B (a události s nimi spojené), a určen formálně, a sice dlouhými pomlčkami petucha v Ex 20,17 a v Ex 20,21. Podobně Ex 24,1-3 (s1') netvoří celek narativu charakterizovaný uzavřením smlouvy mezi Hospodinem a Izraelem; verše 1-2 jsou reciproké veršům 9-11 v narativu kapitoly 24, a podobně verš 3 je ve vztahu s verši 7-8, tj. vymezení Ex 24,1-3 nelze brát za uzavřený oddíl celku. Naopak, v námi navržené osnově je oddíl A' (Ex 24,1-11) uzavřenou narativní jednotkou, a navíc je formálně vymezen pomlčkami setuma v Ex 23,33 a Ex 24,11.

Další prací, která se struktury oddílů A, B, B', A' dotýká, je studie Viktora Bera *Vyprávění a právo* v knize *Exodus*, Mlín 2009. I když její autor se (mimo jiné oddíly) věnuje vyprávění i právu v kapitolách Ex 19 až Ex 24 a prolínání práva a narativu v celku, tak narativní části celku z překladu a podrobnější analýzy vypouští, což je škoda.

Ber se ve své studii nezabývá příliš vztahy mezi pododdíly celku, jde mu spíše o jejich výklad. Přesto k oddílu C (Ex 20,22-26) poznamenává,³⁵ že dobře plní funkci úvodu k následujícím ustanovením v Ex 21, a všímá si, že vytváří určitou paralelu s příkázáními Desatera, když od

³³ Označení oddílů A,B,C,D,E, E', D', C', B', A' používám jen tehdy, když se shoduje s označením oddílů textu v této práci.

³⁴ Označím písmeny namísto čísel, aby nevznikla kolize s mým označením. Viz Sprinkle, *Book of Covenant*, str. 200.

³⁵ Ber, *Vyprávění a právo*, str. 144.

správného uctívání jediného Boha Hospodina (Ex 20,22-26) vede ke správnému uspořádání mezilidských vztahů (následující oddíly).

Oddíl Ex 23,20-33 (v našem označení B') považuje Ber podobně jako Sprinkle za epilog knihy smlouvy (Ex 20,22 až Ex 23,33) a říká k němu:³⁶ ve shodě s jinými vykladači, jedná se o text parenetický (napomínající) či homiletický (kázání), nikoli právní; vztahuje se na sínajské dění chronologicky a vyhlíží cestu a obsazení slíbené země (souvisí ovšem také s předchozími ustanoveními svátků ve slíbené zemi v Ex 23,10-19 a vrací se též zákaz uctívání a služby cizím bohům zmíněný v Desateru (Ex 20,5)); svým odkazem na první a druhé přikázání Desatera tvoří ovšem přece jen jakési uzávorkování právních textů Knihy smlouvy; odpovídá dobře „Kultickému prologu“ Ex 20,22-26, který se věnoval ustanovení o oltáři a zakazu uctívání model.

Komentář k Berovu dělení: Viktor Ber si všímá přechodu od přikázání prvního až třetího v oddílu C (Ex 20,22-26) k těm následujícím v oddílech D,E. Ber možná lépe než Sprinkle vystihuje souvislosti, ze kterých by bylo možné chápat oddíl C jako prolog a oddíl B' (Ex 23,20-33) jako epilog Knihy smlouvy – poukazuje na vztahy, které opravdu mezi oddíly C a B' existují (zákaz model, uctívání jedině Hospodina, poslušná služba Hospodinu). Ano, do jisté míry by bylo možné hlasovat u Knihy smlouvy pro spojení oddílů C' (Ex 23,13b-19), B' (Ex 23,20-33) do jednoho většího oddílu, který by byl protipólem oddílu C (Ex 20,22-26)³⁷ – ovšem tím bychom ztratili velkou řadu důležitých paralel mezi oddíly B,B' a výpovědní sílu oddílu B' jako Hospodinova závazku, navíc v Ex 23,20 se mění charakter textu tematicky i žánrově, tj. nerozdělením Ex 23,13b-33 na oddíly C', B' bychom nerespektovali obsahový i formální zlom v Ex 23,20.

Třetí důležitou prací je dizertační práce Joo: *The God of Compassion at Mount Sinai – A Literary and Theological Interpretation*, 2016. Tato práce se věnuje přesně studovanému celku Ex 19,1 až Ex 24,11, tedy má s naší prací nejvíce styčných bodů, protože konečně čte popisovaný celek jako celek. Na straně 2 své práce uvádí Joo základní strukturu, která je považována za základní interpretační klíč synchronních přístupů (a této struktury se poté Joo drží i v podrobnějších osnovách):

Narativ Ex 19,1-25: Mojžíšovo zprostředkování theofanie mezi Bohem a Izraelem, Bůh navrhuje smlouvu;

Ex 20,1-17: první sbírka zákonů – Desatero (Mojžíš zveřejňuje Hospodinovu řeč zákonů);

Narativní mezihra Ex 20,18-21: Mojžíš zprostředkuje zákon mezi Bohem a Izraelem;

Ex 20,22 až Ex 23,33: druhá sbírka zákonů – Kniha smlouvy (Mojžíš osobně zprostředkuje tuto sbírku zákonů);

Narativ Ex 24,1-11: Mojžíš zprostředkuje theofanii mezi Bohem a Izraelem, Bůh potvrzuje smlouvu.

Úvodem nutno říci, že tato osnova je velmi dobrá: umožňuje cestu k textu, která vyjadřuje mezi teology snad i konsensus, minimálně dobře definuje ustálené označení sbírek zákona jako Desatero (Ex 20,1-17) a Kniha smlouvy (Ex 20,22 až Ex 23,33). Já sám toto dělení samozřejmě uznávám jako dobré dělení na základě narativu, a porušil jsem je pouze s cílem hledat podrobnější strukturu celého oddílu, zejména strukturu obou sbírek zákona (dělení totiž

³⁶ Ber, *Vyprávění a právo*, str. 186-187.

³⁷ To Ber vůbec netvrdí, jen by se jednalo o variantu zahrnutí Knihy zákona (Ex 20,22 až Ex 23,33) do jedné koncentrické struktury, pro kterou uvádí důvody.

nerespektuje skutečnost, že už v kapitole 19 dochází ke třem Hospodinovým promluvám, tedy Ex 19,1-25 není pouze narativem).

Nicméně tato osnova není jediná možná. Kdybychom si například všimli toho, jakým způsobem se děje Mojžíšovo vystupování na horu k Hospodinu a sestupování z hory, poskytlo by nám to jiný dělicí klíč, který nabízí tuto osnovu (bez itinerářové zmínky v Ex 19,1-2):

Ex 19, 3-8: Mojžíš vystupuje k Bohu, sestupuje k lidu, vystupuje k Bohu; (nabídka smlouvy a přijetí smlouvy)

Ex 19,9-20a: Mojžíš je u Boha, pak sestupuje a je s lidem; (lid se posvěcuje, Hospodin sestupuje na horu)

Ex 19,20b-25: Mojžíš vystupuje k Bohu, pak sestupuje a sděluje varování o ohraničení přístupu k Hospodinu; (vymezení přístupu k Bohu)

Ex 20,1 až 23,33: Mojžíš je s lidem, pak vystupuje³⁸ a je s Bohem; (Hospodin mluví, lid naslouchá)

Ex 24,1-11: Mojžíš je u Boha, pak sestupuje, pak zase vystupuje k Bohu společně se staršími. (stvrzení smlouvy)

Z pohledu této osnovy je lépe vidět, že obě sbírky zákonů lze dobře chápat jako součásti jednoho celku (Ex 20,1 až 23,33) Hospodinovy komunikace k Izraeli. Není ovšem opět jasné, do jaké míry má být otázka Mojžíšova vystupování na horu klíčovým kritériem rozdělení textu, aniž bychom uvažovali další liteární ukazatele. Můžeme snad jen říci, že je dobrým kritériem vytvoření narativní struktury textu a že Mojžíšovo vystupování k Hospodinu a sestupování k lidu je v dochované podobě textu logicky soudržné.³⁹

Záměr upřesnit vztah mezi narativem a diskurzí, ale také současně sledovat další formální i literární ukazatele nakonec vedl k opuštění obou osnov určených hlavními body narativu a k vytvoření desetibodové osnovy celku prezentované v této práci, založené jak na formálních, tak na obsahových ukazatelích, a navíc také na identifikaci řečových činů ve stati.

Dále Joo navrhuje podrobnější osnovu s těmito odchylkami:

- Narativ kapitoly 19 rozděluje do tří oddílů Ex 19,3-8ab, Ex 19,8c-20a, Ex 19,20b-25:⁴⁰ Ex 19,3-8ab je prakticky totožný našemu oddílu A, pouze poslední větu námi vymezeného oddílu „Mojžíš zanesl zpět slova lidu Hospodinu“ přiřazuje k oddílu následujícímu (kde vnější vrstvy koncentrické struktury znamenají totéž Mojžíšovo sdělení):
  - 19,8c: Mojžíš zanesl zpět slova lidu Hospodinu.
    - 19,9abcd: Hospodin řekl Mojžíšovi: Hle, já k tobě přijdu v oblačné tmě, aby lid poslechl, když budu s tebou mluvit, a opravdu budou navěky věřit tobě.
  - 19,9e: Mojžíš oznámil slova lidu Hospodinu.

Tento názor je určitě možný, a jedná se snad o nejpřijatelnější názor, který lze v literatuře nalézt.⁴¹ Ovšem námi předkládaný pohled tento názor odmítá ze tří důvodů: a) oddíl Ex 19,3-8ab takto zůstává neuzavřený, jeho chiastická narativní struktura je

³⁸ I když zde slovo „vystoupil“ není použito, místo něj čteme „Mojžíš se přiblížil ke tmavému oblaku, kde byl Bůh“.

³⁹ Mám za to, že tato narativní struktura je vhodnější než struktura narativu, kterou navrhuje Joo, protože lépe bere v úvahu, že narativy v kapitole 19 obsahují dobře vymezené Hospodinovy řeči.

⁴⁰ Joo, *God of Compassion*, str. 79-84.

⁴¹ Podobně i Dozeman, *Exodus*, Eerdmans 2009, str. 435. Jeho dělení: Ex 19,1-8a návrh smlouvy; Ex 19,8b-19 teofanie; Ex 19,20 až 23,33 zjevení zákona; Ex 24,1-11 obřad uzavření smlouvy.

porušena; a navíc b) Mojžíšovo sdělení Hospodinových slov lidu v Ex 20,20 ukazuje na paralely, které jsme zkoumali už v kapitole 1, že totiž vztah mezi Ex 19,9 a Ex 20,18-21 doplňuje komunikační cyklus mezi Hospodinem a Izraelem, a tedy vkládá Mojžíšovi do úst slova o tom, že lid uznal jeho autoritu před Hospodinem; c) uzavřenost celku Ex 19,9 až Ex 20,21 (oddíl B) plyne také z rozboru řečových činů v kapitole 1 této práce – na jeho základě lze říci, že Izrael v oddílu B reaguje na tři Hospodinovy řeči v této stati vyjadřující závazek Izraele řečovým činem přijetí autority Hospodina skrze Mojžíše.

- Joo nerozeznává Ex 19,9 až Ex 20,21 jako jeden ucelený oddíl.
- Oddíl Ex 23,20-33 (námi označený B) nazývá Joo také epilogem, přitom zdůrazňuje:⁴² Epilog uzavírá Desatero i Knihu smlouvy uvedením důvodu, proč má Izrael poslouchat zákon: dostanou zemi zaslíbenou; jsou vyzváni, aby pokračovali ve své poslušnosti Hospodinu. Upozorňuje na vztah mezi Ex 19,9b; Ex 23,20a; Ex 34,10b prostřednictvím stejného makrosyntaktického signálu ('וְגַם הָיָה), který je dalším dobrým formálním argumentem pro vazbu mezi B, B'.
- Oddíl Ex 24,1-11 označuje Joo jako druhý narativní rámeček, jeho obsah po delší diskuzi vymezuje ve shodě s naším rozбором v kapitole 1.

3.2. Otázky ke struktuře oddílů C až C'

Podívejme se krátce také na některá možná dělení stati C až C' na pododdíly, minimálně u prací Sprinkleho, Bera a Joo. Sprinkle navrhuje osnovu (námi označené) stati C až C' v následujícím tvaru:⁴³

s3) Ex 20,23-26: Kultická nařízení: uctívání – zpodobnění a oltáře se slibem Hospodinovy přítomnosti a požehnání.

s4) Ex 21,2: Princip šabatu, propuštění otroka v sedmém roce, překrývá se s následujícím oddílem.

s5) Ex 21,2-11: Humanitární napomenutí vylepšit život nevolníků a nevolnic jako znevýhodněné společenské třídy;

s6) Ex 21,12-17: participiálně uvedené vážné prohřešky člověka proti člověku, s klesající závažností (s klesající úrovní násilí).

s7) Ex 21,18-27: morální komentář k právnickým záležitostem: prohřešky člověka proti člověku.

s8) Ex 21,28-32: morální komentář k právnickým záležitostem: prohřešky majetku (zvířete) proti člověku.

s8') Ex 21,33-36: morální komentář k právnickým záležitostem: prohřešky majetku (zvířete) proti majetku bližního.

s7') Ex 21,37 až 22,16: morální komentář k právnickým záležitostem: prohřešky člověka proti majetku bližního.

s6') Ex 22,17-19: participiálně uvedené vážné prohřešky člověka proti Hospodinu, s roustoucí příkrostití trestu.

⁴² Joo, God of Compassion, str. 117-121.

⁴³ Diskuse námi označených vrstev A,B,C, C', B', A' už byla provedena v oddílu 3.1. Sprinkle (Book of Covenant, 1994, str. 200) také své oddíly označuje písmeny velké abecedy, toto jeho značení však z důvodu srozumitelnosti nahrazuji označením číselným s3, s4, atd.

s5') Ex 22,20 až 23,9: humanitární napomenutí se zvláštním důrazem vylepšit život přistěhovalců a dalších znevýhodněných tříd (vdov, sirotků, chudých), vztaženo na zkušenost Izraele jako přistěhovalců v Egyptě; se vsuvkou 22,28-30 ohledně prvotin, prvorozených a svatosti.

s4') Ex 23,10-12: princip šabatu, propuštění v šabatovém roce a dni; překrývá se s tím, co následuje.

s3') Ex 23,10-19: kultická nařízení: šabaty a poutní slavnosti s výzvou uctívat pouze Hospodina.

Komentář k uvedené Sprinkleho osnově:

- o neucelenosti bodu (3) už jsme mluvili v podkapitole 3.1, kde bylo řečeno, že body (1), (2) osnovy jsou vytvořeny uměle a žádný z nich neodpovídá oddílu vymezenému obsahově i formálně;
- u bodu (s4) existuje mírná diskrepance: to, že se (s4) překrývá s bodem (s5), porušuje symetrii, protože Sprinkle tvrdí, že reciproký oddíl (s4') se překrývá s následujícím (s3');
- participiální vazby Sprinkleho bodu (s6) perfektně odpovídají participiálním vazbám bodu (s6');
- bod (s7') sestává ze sedmi soudů započatých částíčkou „jestliže“ a pátý ze soudů (E 22,9-12) je ukončen znakem petucha – to naznačuje, že v dělení stati (s7) až (s7') by mohl být proveden ještě jeden dělicí bod. Ovšem není jasné, proč by v centru struktury měly být prohřešky zvířete proti člověku (bod s8) a prohřešky zvířete proti zvířeti (bod s8'). Zdá se, že došlo k nejasnému důrazu tím, že vnitřní struktura oddílu s7-s7' byla propojena se vnější strukturou celku Ex 20,22 až Ex 23,19.

Ber popisuje jako Knihu smlouvy stať námi označenou C až B'. Nesnaží se nějak stanovit symetrii mezi oddíly, ale věnuje se pouze jejich vymezení vůči ostatním oddílům:⁴⁴

b1) Kultický prolog (Ex 20,22-26) aneb ustanovení o modlách a o Hospodinově oltáři.

b2) Tzv. *Mišpatim* (Ex 21,1 až 22,16), oddíl kazuistického práva, lze jej dále dělit následovně:

- b2a) Ustanovení o otrocích (Ex 21,1-11);
- b2b) Čtyři smrtelné zločiny (Ex 21,12-17);
- b2c) Přečiny lidí vůči lidem s možností kompenzace (Ex 21,18-27);
- b2d) Přečiny zvířat vůči lidem (Ex 21,28-32);
- b2e) Odpovědnost za poškození majetku majetkem (Ex 21,33-36);
- b2f) Přečiny lidí vůči majetku druhého (Ex 21,37 až Ex 22,16);

b3) Tzv. *Devarim*, především apodiktické právo (Ex 22,17 až 23,19), velmi pracovně lze rozpoznat dvě části:

- b3a) Sociální právo v kontextu kultu (Ex 22,17 až 23,9);
- b3b) Kultický kalendář (Ex 23,10-19);

b4) Zaslíbení a výstrahy: Epilog ke knize smlouvy (Ex 23,20-33).

⁴⁴ Ber, *Vyprávění a právo*, str. 139-140. Pro účely odkazů k částem osnovy přidáváme malá písmena abecedy, aby bylo umožněno odkazování na tyto body.

Komentář k této části Berovy osnovy:

- Ve stati (b2a) až (b2f) Ber přesně kopíruje bodovou strukturu Sprinkleho, až na výše popsané nedůslednosti Sprinkleho, jako je dublování oddílu (b2a), ve Sprinkleho označení oddílu (s4)=(s5). Dělení oddílu (b2f) nerespektuje znak petucha v Ex 22,12.
- Oddíl (b2a) by podle mého názoru měl být oddělen od oddílů (b2b) až (b2f), protože je sice žánru *mišpatim*, ale jedná se spíše o ustanovení, která chrání práva otroků a otrokyň, než o nápravu přestoupeného práva (b2b až b2f).
- K oddílu (b3a) Ber podle mého názoru nesprávně přiřazuje verše Ex 22,17-19.⁴⁵ Označuje je za apodiktické, ovšem obraty „jestliže se setkáš s tou, která čaruje“; „jestliže někdo spí se zvířetem“; „jestliže někdo obětuje cizím bohům“ jsou silně podmíněné konkrétním případem jako situace v Ex 21,12-17. Jako druhý důvod odlišení bere Ber, že v Ex 22,17-19 je užitá druhá osoba, kdežto v celých *mišpatim*, tedy i v Ex 21,12-17, je užitá třetí osoba. Tento argument také neobstojí, protože druhá osoba se vyskytuje v Ex 21,14 (vezmete jej i třeba od mého oltáře a zabijete), i v Ex 22,17 (tu, která čaruje, nenecháš naživu), a podobně třetí osoba se vyskytuje v Ex 21,12-17 (např: když někdo bije člověka a ten zemře, musí být zabit) i v Ex 22,17-19 (např: každý, kdo spí se zvířetem, musí být zabit).

Joo uvádí strukturu centrální stati C až C' následovně:⁴⁶

Prolog (Ex 20,22): předání zákona v Hospodinově řeči;

j1) kultické předpisy k uctívání pouze Hospodina (Ex 22,23-26);

j2) princip šabatu, Ex 21,1-2;

j3) osvobození hebrejských otroků, s motivem exodu (Ex 21,2-11);

j4) zákony trestu smrti, formulace participiální, přečiny člověka proti člověku (Ex 21,12-17);

j5) zákonné záležitosti ohledně konkrétních občanských přečinů (Ex 21,18 až Ex 22,16); vnitřní dělení

j5a) náhrada přečinů člověka proti člověku (Ex 21,18-27);

j5b) náhrada přečinů majetku (zvířete) vůči člověku⁴⁷ (Ex 21,28-36);

j5c) náhrada přečinů člověka proti majetku jiné osoby (Ex 21,37 až Ex 22,16);

j4') zákony trestu smrti, formulace participiální, přečiny člověka proti Hospodinu (Ex 22,17-19);⁴⁸

j5') sociální zodpovědnost za sociálně zranitelné, založená na **Hospodinově soucitu**,⁴⁹ s motivem exodu (Ex 22,20-26);

⁴⁵ Ber, Vyprávění a právo, str. 173.

⁴⁶ Joo, Book of Covenant, str. 121-122. Namísto označení písmeny přidávám spíše číselné označení bodů, j1, j2, atd.

⁴⁷ A dodal bych: a zvířeti.

⁴⁸ Z osnovy není jasné, kam Joo přesně řadí verš 17, uvádí jej totiž u oddílu j5 i j4'. Předpokládám, že se jedná o překlep, protože na str. 109 uvádí 22,17-19 jako jednu jednotku.

⁴⁹ Tučné písmo viz Joo, jedná se o název jeho práce: The God of Compassion.

j5'') napomenutí ohledně soudů, prvotín, prvorozených a svatosti, s motivem exodu, obzvlášť motivem pesachu v Egyptě (Ex 22,27 až 23,9);

j3') chybí (žádný oddíl není takto označen)

j2') princip šabatu na ochranu sociálně zranitelných, s motivem exodu (Ex 23,10-13);

j1') kultické předpisy se silným napomenutím uctívat pozve Hospodina (Ex 23,14-19);

Epilog: uzavírající narativně formulované Hospodinovy sankce (Ex 23,20-33).

Komentář k osnově podle Joo:

- o nesourodosti jednověšového prologu Ex 20,22 odtrženého od uceleného oddílu Ex 20,22-26 už byla řeč u Sprinkleho osnovy.
- Joo rozeznává dvakrát princip šabatu (j2) a (j2'), ale opět bod (j2) je zcela součástí bodu (j3), podobně jako u Sprinkleho, což není dobré vymezení samostatných oddílů.
- Joo neupadl do pasti spojování vnitřní struktury oddílu s vnější oddílovou strukturou a detekuje v centru osnovy dva velké celky Ex 21,12 až 22,16 a Ex 22,17 až 23,9. Tím lépe vymezuje oba centrální oddíly celého dělení. Jen zde nesedí přiřazení Ex 22,17-19 ke druhému z celků (viz diskuse výše u Berova dělení).
- Joo si z Ex 22,27-30 bere pivotovou myšlenku o svědectví o soucitném Hospodinu, přesto nespojuje oddíly Ex 22,21-26 a Ex 23,1-8 na základě soucitu, ale na základě soudu. Ošem Ex 23,4-5 se netýká vůbec soudu, ale náhodného setkání se zvířetem nepřítele nebo náhodného setkání s nepřítelem, který převáží náklad.

4. Kontext oddílu Ex 19,3 až Ex 24,11 v Pentateuchu

Dříve než se v závěru této práce pokusíme o výklad oddílu, měli bychom se krátce věnovat kontextu smlouvy Hospodina s Izraelem v Pentateuchu. Jakou roli hraje smlouva vymezená Ex 19,5 až Ex 24,7 s ostatními smlouvami v Pentateuchu?

Pro základní orientaci poslouží přehled typů smluv ve Starém zákoně v knize D. A. Garretta *The Problem of the Old Testament*. Garrett detekuje tři typy smluv:

- unilaterální (jednostranné): Jedna strana se zavazuje věností druhé straně (například Ezech 17,12-15; 2 Kr 11,4-12); pokud tou jedinou zavazující se stranou je Hospodin, jeho unilaterální smlouva není zrušena lidským selháním, ani když jednotlivci nebo celý národ zhřeší a jsou odvečeni do exilu, a dále je eschatologická, nekončící;
- bilaterální (oboustranné): obě strany se zavazují, i když ne vždy stejnou měrou (Gn 26,28; Soudců 2,2); platnost smlouvy závisí na obou stranách – jestliže jedna strana selže, druhá strana smlouvu může prohlásit za neplatnou a ta přestává plnit svou funkci; každá smlouva založená na lidské věnosti je při selhání lidí překonaná;
- sekundární rituál: rituál či obřad, kterým zavazující potvrzuje svou věnost primární smlouvě (například smlouva na Sínaji je primární smlouvou, kdežto šabat je sekundární rituál).⁵⁰

Dále Garrett prochází jednotlivé smlouvy Starého zákona, kdy jednou ze smluvních stran je Hospodin, a charakterizuje:

- Smlouva Hospodina s Noem a stvořením (Genesis 6,9 až Gn 9,17): **Tato smlouva je unilaterální** (Gn 9,8-17: Já ... již nevyhladím všechno tvorstvo vodami potopy; základem smlouvy je Hospodinovo rozhodnutí a slib); třebaže při ní Bůh žehná Noemu a jeho synům a dává jim příkazy (Gn 9,1-7: naplňte zemi, budete mít za pokrm, nejezte), nikde není řečeno, že Bůh od smlouvy odstoupí, když lidé budou hřešit. Znamením smlouvy je duha, viditelná po celém světě, ukazuje tak na smlouvu Hospodina s veškerým tvorstvem. Platnost smlouvy je eschatologická, platí stále.⁵¹
- Smlouva Hospodina s Abrahamem a jeho potomky (Genesis 12 až Genesis 15): **Tato smlouva je unilaterální**, jejím základem je Hospodinovo vyvolení Abrahama a slib země a potomstva, dokonce slib požehnání pro všechny národy (Genesis 12,1-3); smlouva je uzavřena obřadem v Gn 15,6-21, kdy sám Hospodin (v ohni a kouři) prochází mezi rozsekanými kusy zvířat; Bůh sám dohlédne a zajistí, aby se jím učiněné sliby uskutečnily. Platnost je eschatologická, věčná.⁵²
- Smlouva obřízky v Gn 17: Hospodin potvrzuje předchozí smlouvu s Abrahamem a jeho potomstvem (jako smlouvu věčnou), ale dodává **smlouvu typu sekundárního rituálu**, kterým je obřízka: jednotlivci či rodina udrží své zapojení do Hospodinova vyvoleného lidu, když se podřídí rituálu obřízky (nedodržením obřízky by sami sebe vyloučili z Hospodinovy smlouvy s Abrahamem).⁵³

⁵⁰ Garrett, *Problem of the Old Testament*, str. 175-180.

⁵¹ Garrett, *Problem of the Old Testament*, str. 188-197.

⁵² Garrett, *Problem of the Old Testament*, str. 197-202.

⁵³ Garrett, *Problem of the Old Testament*, str. 202-206.

- Smlouva s Izraelem na Sínaji (Ex 19 až Ex 24,11): Smlouva je **bilaterální s reciprokými povinnostmi**: Izrael má dodržet vše, co Hospodin přikazuje, a Hospodin bude Izraeli žehnat a chránit jej. Pokojný život ve slíbené zemi je podmíněn tím, že Izrael bude ctít Hospodina jako jediného Boha a bude uplatňovat Hospodinovu spravedlnost v mezilidských vztazích v Izraeli, a to i ve vztazích ke společensky nejslabším (Ex 22,20-26). Tato smlouva je dočasná, platí, jen pokud bude Izrael věrný Hospodinu.⁵⁴
- Smlouva s Davidem a jeho dynastií (2 Sam 7): pouze smlouva s Davidovou dynastií, pro Izrael dále platí smlouva na Sínaji. Má **unilaterální charakter**, Hospodin slibuje Davidově dynastii, že její kralování nikdy neskončí. Současně ovšem je dynastie varována, že při nevěrosti Hospodinu na ni dopadají podmínky Sínajské smlouvy, včetně odvléčení do exilu a rozprášení země. Ale třebaže k tomu došlo, díky platnému Hospodinovu slibu v historii národ Izrael očekával Davidova potomka, skrze nějž budou naplněny Hospodinovy sliby Davidovi, Abrahamovi, a tedy skrze Abrahama i Izraeli.⁵⁵
- Nová smlouva: tato smlouva je předjímana už v Pentateuchu, Dt 29, 21 až 30,1-10. Spočívá na slibu, že jednoho dne Hospodin obřeže srdce lidu Izraele (Dt 30,6). Má tedy **unilaterální charakter**: Hospodin obřeže jejich srdce (též Jeremjáš 31,31-37), tj. Izrael bude jednoho dne osvobozen z moci hříchu. Skrze tuto smlouvu Bůh naplní svůj slib daný Davidovi a Abrahamovi. Na konci narativu Starého zákona tato smlouva stále není naplněna: Izrael existuje jako národ „otroků“, přesně jako v Egyptě před událostmi exodu.⁵⁶

Třebaže některé otázky po Garrettově rozboru zůstávají (proč by Sínajská smlouva měla být jen dočasná, když Starý zákon na několika místech mluví o smlouvě s Izraelem jako věčné smlouvě),⁵⁷ přece jen Garret poskytuje dobrý rámec přemýšlení o smlouvách v Pentateuchu: Ať už je Sínajská smlouva Hospodina s Izraelem věčná nebo dočasná, je jasné, že trvalý pokojný život v zemi Izraeli nezajistí díky hříchu Izraele, a tak Izrael vyhlíží další Hospodinovo jednání v nové smlouvě, kdy Hospodin změní jejich samotné srdce.

Když nyní pokročíme k příchodu Ježíše Krista a událostem, o kterých svědčí Nový zákon, tak Ježíš Kristus je naplněním a společným svorníkem všech smluv Hospodinových daných lidstvu i Izraeli, jak my křesťané věříme: a) Ježíš Kristus je zárukou, že nezahynou mnozí tvorové, a především mnozí lidé, i kdyby byla tato země zničena (smlouva Hospodina s Noem a tvorstvem); b) Ježíš Kristus je právě tím naplněním slibu Abrahamovi, že v něm dojdou požehnání a dobrých darů všechny národy a nastane pokoj pro lid v zemi (smlouva s Abrahamem); c) Ježíš Kristus naplní i věci spojené se symbolem obřizky, když promění lidská srdce (sekundární rituál obřizky); d) Ježíš Kristus promění srdce Božího lidu, takže už nebudou svým hříchem přicházet o pokojný život v zemi (smlouva na Sínaji); e) Ježíš Kristus je králem Božího království (smlouva s Davidovou dynastií); f) Ježíš Kristus je vykonavatelem nové smlouvy a dává lidem poslušnost do srdce skrze Ducha svatého (nová smlouva s Izraelem).

Při přemýšlení o využití oddílu Ex 19,3 až Ex 24,11 dnes si ještě musíme položit otázku, jaká je role Sínajské smlouvy dnes, v době nové smlouvy skrze Ježíše Krista. Garrett upozorňuje na čtyři funkce Sínajské smlouvy:

⁵⁴ Garrett, Problem of the Old Testament, str. 206-213.

⁵⁵ Garrett, Problem of the Old Testament, str. 213-214.

⁵⁶ Garrett, Problem of the Old Testament, str. 214-216 a 259.

⁵⁷ To Garrett řeší poukazem, že s věčnou platností je řečen slib Abrahamovi v Gn 12 a Gn 15, nikoli Sínajská smlouva. Lze především namítnout, že záchrana Izraele z Egypta se neodehrála bilaterálně, ale na základě Hospodinovy milosti, tj. vztah Hospodina k Izraeli vyvěrá z jeho smlouvy s Abrahamem.

- 1) Sínajská smlouva zachovávala totožnost Izraele: Izrael je lid, který Hospodin zachránil z otroctví Egypta a uzavřel s nimi smlouvu; toto bylo po mnohá staletí jádrem totožnosti lidu Izrael, a to i po příchodu Ježíše Krista, když Židé žili po mnohá staletí v rozptýlení. Ovšem ideálem pro Žida není, aby chránil svou identitu pod Sínajskou smlouvou, ale aby přijal Boží spravedlnost ve svém Mesiáši v nové smlouvě.
- 2) Sínajská smlouva demonstrovala nutnost nové smlouvy: Sínajský zákon (ve svém celku v Tóře) předjímá ukončení sebe sama a nahrazení novou smlouvou (Dt 30,1-10). Svědectví knihy Exodus ukazuje na hřích lidstva, a svědectví Nového zákona pak na Ježíše jako „nového Mojžíše“, který vysvobozuje z hříchu.
- 3) Sínajská smlouva je ideálem spravedlnosti a základem soudu: Ježíš jediný naplnil požadavky Tóry, jako jediný Izraelita ztělesňuje obraz Boha žádaný ve smlouvě v Ex 19,3 až Ex 24,11 a v dalších částech Tóry. V Ježíši a jeho království je naplnění čisté a spravedlivé společnosti žijící bezpečně ve své zemi. Apoštol Pavel nemluví o Tóře jako o smlouvě Hospodina s Izraelem, ale jako o zpodstatněném ideálu Hospodinovy spravedlnosti a svatosti. Zákon má tedy duální roli: byl dán výlučně Izraeli, ale též ukazuje na spravedlnost a svatost Boha (a na Ježíše Krista jako na jediného úplného člověka), který bude soudit každého Žida i Řeka.
- 4) Sínajská smlouva a zákon jako učitel: Předchozí tři funkce zákona předaly do velké míry slovo Ježíši Kristu, jen tato čtvrtá funkce zákona a Sínajské smlouvy přetrvává: vyučuje o dobrém a špatném, o roli člověka ve světě, o vztahu člověka k Bohu, je svědectvím o záchraně či o počátečním díle Hospodinovy záchrany. V této své funkci se Sínajský zákon neliší od Nového zákona, protože uvádí nadčasové principy a ukazuje na Boha. Samotná Sínajská smlouva (a soupis nařízení a výzev) nenabízí odpuštění, záchranu a proměnu, ale vede nás, abychom hledali Hospodina i Ducha Božího, a tak našli život, spravedlnost a záchranu.⁵⁸

---

⁵⁸ Garrett, Problem of the Old Testament, str. 234-242.

Závěr

Zbývá říci pár slov k výkladu celku Ex 19,3 až Ex 24,11, jehož osnova je souhrnně uvedena na stranách 35-36. Hospodin sestoupil z nebe, aby dostal svému slibu Abrahamovi a vysvobodil Izrael z Egypta. Po mocných činech, završených pesachem, odchází lid Izraele z Egypta a nadpřirozeně chránění na cestě a zaopatření manou přicházejí na poušť Sínaj, kde se odehraje další intenzivní setkání s Hospodinem.

Izrael se na hoře (a u hory) setkává s Hospodinem, který promlouvá své slovo z nebe a v souladu s tím, co slíbil Abrahamovi, vyzývá lid Izraele, aby byli jeho lidem (a on bude jejich králem). Lid, který byl vyveden Bohem z bezpráví Egypta, slibuje Hospodinu věrnost (že oni budou jeho lidem). Tento závazek upřesňuje Hospodin skrze Mojžíše v Ex 20,22 až Ex 23,19 v oblastech vztahu vůči němu, vůči službě a odpočinku, vůči bližnímu. V závěrečné slibu (Ex 23,20-33) zase Hospodin potvrzuje, že on bude jejich Bohem. Celá smlouva je stvrzena v obřadu oběti zápalné a pokojné (Ex 24,1-11) a nastává společenství Izraele s Hospodinem na různých rovinách, a toto společenství není jednorázové, protože Izrael je vyzván, aby postavil Hospodinu svatyni, a on bude přebývat v jejich středu (Ex 24,12 až 40,38).

Můžeme něco podobného prožít dnes my, kdo třeba nepocházíme z etnického Izraele? Pokud ano, v jaké míře? Pokud ne, co se lze naučit ze smlouvy Hospodina s Izraelem uzavřené někdy kolem roku 1300 před naším letopočtem? Co si lze odnést ze svědectví textu Ex 19,3 až Ex 24,11?

Začneme-li oddílem A (Ex 19,3-8), nabízí nám dnes Hospodin nějakou smlouvu, na kterou můžeme odpovědět „ano“? Musela by to být smlouva, která navazuje na naše vlastní vysvobození (ad Ex 19,4: nesl jsem vás na křídlech orličích a přivedl jsem vás k sobě), ve které Hospodin nabízí, že bude naším Bohem, a žádá, abychom byli jeho služebníky (ad Ex 19,6: a vy mi budete královstvím kněží a národem svatým). A přidejme hned otázky z oddílu A' (Ex 24,1-11): tato smlouva by pravděpodobně měla svůj obřad, na základě něhož bychom se stali součástí jeho lidu.

Ano, taková smlouva, kterou nám Hospodin nabízí dnes, existuje. Jedná se o novou smlouvu, zformulovanou v Novém zákoně. Kdy se odehrálo naše vlastní vysvobození? Jako křesťané věříme, že to nejpodstatnější pro naše vysvobození se odehrálo v Ježíši Kristu, který zemřel za naše hříchy (Mt 20,28), a zaplatil tak svou vlastní krví. Svou smrtí nás zachránil před posledním soudem (Efezským 1,7-14) a jestliže jsme tom uvěřili nebo uvěříme, stáváme se Hospodinovým vlastnictvím (Efezským 1,3-6: a on nás přijal za svůj lid, své syny a dcery). Tato dobrá zpráva se v dnešní době šíří po celém světě, a jestliže v ní uslyšíme Boží hlas, potvrzený očitými svědky, kteří zapsali evangelia, můžeme „dokončit celý obřad“ svou polovinou úkolu, když se totiž necháme pokřtít. Křesťanský křest ve jméno Ježíše Krista je obřad, jehož prostřednictvím sami uznáme, že potřebujeme odpuštění, protože jsme žili nespravedlivě, byli zraňováni nespravedlností, ale také nespravedlnost působili. Dále skrze křesťanský křest vyznáváme, že chceme sloužit Hospodinu a Ježíši Kristu.

Otázkou zůstává, do jaké míry jsme byl svědky svého vlastního vysvobození (analogického slovům Ex 19,4: vy jste spatřili, co jsem učinil Egyptu). Tento proces vysvobození v nové smlouvě byl sice započat, ale stále ještě není dokončen, protože nikdo z nás nejsme bez hříchu. Ovšem křesťanské Písmo nese svědectví o mocných Hospodinových činech, když vzkřísil Ježíše Krista a ten už neumírá, ale stal se králem přicházejícího Božího království.

Budiž také řečeno, že smlouva Sínajská a nová smlouva jsou různého charakteru v tom, že smlouva Sínajská se netýkala věčného života, ale života v konkrétní zemi, kdežto nová smlouva se netýká života na konkrétním území, a naše „putování“ tak není zeměpisné, ale je duchovního charakteru (nemusí být však méně skutečné). Co je velmi podobné až stejné v obou smlouvách,

je: Hospodinova moc, on chce být naším Bohem, celý svůj život můžeme vidět jako službu jemu.

Pokud jsme odpověděli na toto Hospodinovo volání k nové smlouvě a uvěřili dobré zprávě o své záchraně, Pán Bůh přichází do našeho života novým způsobem, skrze svého Ducha. Nejedná se o tři úrovně blízkosti, jako tomu bylo ve starověkém Izraeli – Ježíš Kristus popisuje seslání Ducha svatého slovy: Já a Otec přijdeme a učiníme si u vás příbytek (Jan 14,23). Společenství s Bohem nastává v našem srdci (Zjevení 3,20).

Poté, co Izrael jednomyslně prohlásil „budeme dělat vše, co promluvil Hospodin“, nastává první část setkání Izraele s Hospodinem (oddíl B: Ex 19,9 až Ex 20,21). Lid Izraele je vyzván, aby respektoval místo (Ex 19,13: vystoupí na horu), čas (po třech dnech) a způsob tohoto setkání (Ex 19,14-15: Mojžíš posvětil lid; umyli své šaty; nepřiblížíte se k ženám). Přichází Hospodin a upozorňuje na trojí hranice přístupu na horu (Ex 19,13: vystoupí na horu oni; Ex 19,22: kněží, kteří přistoupí k Hospodinu; Ex 19,24: ty (Mojžíši) a Áron s tebou), a proslovuje z nebe hranice života, ve kterých je Izrael povolán žít (Ex 20,1-17).

Toto setkání je jedinečné, jedná se totiž o setkání Izraele s Hospodinem předtím, než bude uzavřena smlouva; nicméně výzvy proslovené v Hospodinově řeči z nebe (Ex 20,1-17) se týkají celého života v Hospodinově smlouvě s Izraelem, který bude následovat. Týkají se vztahu k Hospodinu, vztahu k práci (službě) a odpočinku, vztahu k druhým lidem.

Výzva k Izraeli je následována Hospodinovým slibem Ex 23,20-33 (oddíl B'), že bude dál pokračovat ve svém záměru dát lidu zemi, dovede je do ní, dá jim ji obsadit a bude jim žehnat a chránit je.

Mám za to, že v podobném duchu mluví i Ježíš Kristus v Novém zákoně, že totiž opakuje pro život v Božím království podobnou výzvu; jakou je Desatero (například ve své promluvě zaznamenané v Matoušově evangeliu, kapitoly 5 až 7; podrobněji viz můj článek Desatero dnes, dostupný na internetu).⁵⁹ Je vidět, že principy Desatera jsou nadčasové. Snad jen u přikázání šabatu nenajdeme v Novém zákoně podobný ekvivalent, který by žádal naprosté spočinutí po dobu 24 hodin – to není náhoda, protože právě šabat je znamením Sínajské smlouvy (Ex 31,12-17), kdežto Nová smlouva jednak ruší povinnost zachovávat určité dny (Koloským 2,13-17; Římanům 14,1-9), jednak Hospodinovo odpočinutí v Ježíši Kristu skrze víru prostupuje náš veškerý čas (Židům 4,1-16). Nicméně potřeba odpočívat a potřeba věnovat čas soustředěné pozornosti Pánu Bohu se tím neztrácí.

Aby zde byla korespondence mezi Sínajskou smlouvou a naším životem, co v našem životě se může rovnat tomu, že Hospodin promluvil svá slova z nebe? Důležité je, že Hospodin je promluvil už k lidu, který potvrdil, že chce být jeho lidem, a že chce jít tam, kam je Hospodin vede (jsou to tedy slova ujištění, slova prokazující velkou autoritu). Podobně se vzkríšený Ježíš Kristus neukázal Pilátovi, Římanům, ani „neutrálním vědcům“ (uvozovky proto, že žádná věda není neutrální, ale přistupuje k realitě vždy s jistým předpojetím pohledu na svět), ale ukázal se těm, kdo jej chtěli následovat a jít, kam on vede, aby jim s velkou autoritou ukázal další cestu. Tu největší korespondenci lze ale vidět v daru Ducha svatého: právě tento dar nás lidi uschopňuje k životu nové smlouvy – ta nespočívá v novém slově, ale spíše v novém srdci, které nás lidi uschopňuje k poslušnosti zevnitř.

Kromě podobných výzev (jako v oddílu B: Ex 19,9 až 20,21) dává Ježíš Kristus i podobná ujištění, jako dává Hospodin v oddílu B' (Ex 23,20-33): „Já jsem světlo světa. Kdo mne následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života“ (Jan 8,12). „Zloděj přichází, aby jen kradl, zabíjel a ničl – já jsem přišel, aby měly (ovce, symbol lidí při obrazu Ježíše jako

⁵⁹ Fajmon, B.: Desatero dnes. Článek přístupný na <http://www.rozhovor.cz/exodus/0409desatero-dnes.php>, zejména tabulka na konci článku.

pastýře) život a měly ho v hojnosti” (Jan 10,10). Charakter nové smlouvy je jiný, proto Ježíš nikdy neslibuje jednoduchý život: „Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské” (Matouš 5,10). „Ve světě máte soužení. Ale vzchopte se, já jsem přemohl svět“ (Jan 16,33). V Ježíšových ujištěních nezní příslib snadného života, ale zní slib odměny a jistota jeho přítomnosti skrze Ducha: „Já jsem s vámi po všechny dny, až do skonání tohoto věku“ (Mt 28,20). „Tomu, kdo zvítězí, dám jíst ze stromu života v Božím ráji“ (Zjevení 2,7).

Vrstva C-C' (oddíly Ex 20,22-26 a Ex 23,13b-19) konkretizuje výzvu prvních tří přikázání ve vztahu k Hospodinu: nemají dělat bohy ze zlata a stříbra, ale oltář z hlíny nebo neopracovaných kamenů a obětovat Hospodinu, který promluvil z nebe. Vyjádří tím svou závislost na Bohu a vděčnost za jeho dary, svou důvěru a podřízenost Bohu svatému a spravedlivému, stvrdí své společenství s ním. Reciproký oddíl C' pozývá ke třem takovým slavnostním setkáním s Hospodinem každý rok.

Jaké události či opakovanému činu toto odpovídá v dnešní době Ježíše Krista, kdy i ostatní národy jsou pozvány k nové smlouvě Hospodinově? Určitě je tento rozměr vyjádření vděčnosti, společenství a podřízenosti Bohu obsažen ve Večeři Páně, k jejímuž pravidelnému slavení Pán Ježíš vyzývá. Je to okamžik připomenutí činů Ježíše Krista a vyjádření vděčnosti za ně (Lukáš 22,14-20). Večeře Páně je také okamžik nového společenství s Pánem Ježíšem, příležitost dalšího sebevydání a nasměrování našeho života s Bohem (v tomto společenství je také obsažen rozměr chvály a proseb).⁶⁰ Odehrává se něco podobného, co slíbil Hospodin při obětování na oltáři v Ex 20,24: „Všude, kde způsobím, aby se připomínalo mé jméno, přijdu k tobě a požehnám ti.“

Do této oblasti bychom mohli zařadit i pravidelná křesťanská setkání a bohoslužby – není opět dáno, jak často se jich máme účastnit, jen Nový zákon říká, že je nemáme zanedbávat, protože při nich prožijeme něco, na co v jiných mezilidských setkáních není kladen důraz, totiž povzbuzení ve víře (Židům 10,24-25; Římanů 1,11-12).

Vrstva D-D' (Ex 21,1-11 a Ex 23,10-13a) svědčí o ochraně práv chudého otroka a otrokyně, ale též o právu každé půdy si odpočinout po šesti letech obdělávání, a o právu každého člověka i zvířete si odpočinout od služby po šesti dnech – přitom zde není jen rozměr právního nároku a Hospodinova výnosu, ale též rozměr soucitu s nuznými a slabými a s přírodou (Ex 23,11: a budou (z ní) jíst nuzní tvého lidu, a zbytek sní polní zvěř; Ex 23,12: ať si odpočine tvůj býk i tvůj osel, ať si oddechne syn tvé služebné i syn cizince).

To je určitě důležitý rozměr našeho života zbožnosti i dnes. Dnes už neexistuje otroctví, ale stále jsou mezi námi chudí a lidé omezení finančně i jinak, o které jsme povolání se jako společnost i jako jednotlivci postarat a zapojit je do smysluplného života (což je mnohem širší úkol než jen postarat se finančně). Ale nejde jen o naše zaměstnání, jak bychom možná odtušili dnes, že naše služba znamená naše zaměstnání, a odpočinek je odpočinek od práce, ale Pán Bůh chce i dnes propojit náš život se vztahem k němu, s naší sounáležitostí s druhými lidmi a prostředím, ve kterém žijeme; a vlastně i sounáležitostí s námi samotnými.

Princip odpočinku pro pole v Ex 23,10-11 lze snad vztáhnout k potřebě odpočinku v jakékoli službě a profesi, kterou děláme. Učitel potřebuje část roku, kdy neučí, ale odpočívá a sám čerpá síly. Dělník potřebuje také delší období, kdy jen neprodukuje, ale odpočívá, popřípadě opravuje svůj vlastní byt. Manažer potřebuje odpočinek od toho, aby stále podával výkon, ale namísto toho se věnuje rodinným vztahům, které jsou spíše o sdílení života než o potřebě něco vyprodukovat. Každý člověk potřebuje odpočinek, aby si vypral, vyžehnil, zašel na procházku a

⁶⁰ O významu starozákonních obětí viz Ross,A.: Holiness to the Lord – A Guide to the Exposition of the Book of Leviticus. Baker Academic 2006, str. 72-79.

strávil večer s rodinou a přáteli. A nakonec potřebujeme odpočinout i od těch mezilidských vztahů a našich vlastních představ, co vše chceme stihnout – aby hektičnost pětidenní práce nebyla jen nahrazena hektičností rodiny o víkendu.

Vrstva E-E' (Ex 21,12 až 22,19; Ex 22,20 až 23,9) je naplněna výzvami a vyučováním v oblasti mezilidských vztahů ve společnosti Izraele, a to nyní otázek týkajících se života a zdraví druhého člověka, majetku druhého člověka a jeho poškození při správcovství nebo pronájmu, respektu vůči druhému v otázce zasnoubení a manželství. Hospodin zde v Sínajské smlouvě podává řadu právnických regulí, jak nahradit škodu při překročení práva. Zatímco zde právě se liší pojetí Sínajské smlouvy, kterou Hospodin předal Izraeli, od dnešní doby, kdy věřící tvoří většinou menšinu občanů státu a nemohou uložit tyto zákony na celou společnost, přesto můžeme aplikovat ve svém životě v řadě oblastí ten hlavní princip každého z oddílů E,E':

Co se týká soudů náhrady překročení práva, v oddílu E (Ex 21,12 až 22,19) si lze pro dnešní dobu vzít princip náhrady a obnovení pokoje podle práva určeného Hospodinem. Příliš často zůstáváme při poškození našeho práva v trvalém nepřátelství, ale v takových vztazích nelze dost dobře žít – neumíme a musíme se učit obnovit vzájemný pokoj. Hospodinova ustanovení pro Izrael nás učí, že nelze jednat se tvářit, že se nic nestalo, když právo někoho bylo poškozeno (musíme se učit vyhlásit poškození svého práva před viníkem nebo i před viníkem a dalším svědkem, nebo i před viníkem a naším současným zástupcem zákona a právního systému). Na druhé straně, kdo nás ochrání před tím sousedem či občanem (bližním), který přehnaně vyhlásuje, že jsou poškozena jeho práva či že je potřebuje prosadit? V každém případě, princip náhrady z oddílu E nás zejména učí být připraven si přiznat, že já jsem přestoupil právo druhého, a to ne vzhledem k právnímu řádu daného území, ale vzhledem k Hospodinovu řádu, který je v Sínajské smlouvě a Starém zákoně představen nejen jako dárce práva pro starověký Izrael, ale jako spravedlivý Bůh, který věrně skrže Duchem svatého rozsuzuje mezilidské vztahy v každé době. Jsme vyzváni, abychom zvážili před Bohem obvinění vznesená proti nám, jejich oprávněnost, a provedli přiměřenou nápravu. Berme vážně obvinění vznesená proti nám druhými – máme respektovat druhého člověka jako člověka stvořeného k obrazu Boha. Hospodinu patří celá země, nejen území starověkého Izraele, tj. on i pro dnešní dobu určuje právo pro mezilidské vztahy. Kéž by i o nás platila slova Exodu 22,8: „Před Boha přijde záležitost jich obou. Ten, koho Bůh prohlásí za viníka, vynahradí svému bližnímu dvojnásobně“.

Jako hlavní princip si lze odnést z oddílu E' (Ex 22,20 až 23,9) princip nestranného soucitu pramenící z Hospodinova nestranného soucitu. Na rozdíl od principu náhrady Hospodinova práva z oddílu E (který lze považovat za pasivní, jen napravující, reaktivní), je výzva k nestrannému soucitu proaktivní, vytvářející. Máme být vstřícní vůči slabým a jejich potřebám (tak jako Bůh vyslýchá volání slabých a přehlížených), a na druhé straně nemáme stranit slabému jen proto, že je slabý (nemáme se nechat slabostí vydírat, jestliže je slabá strana v nepravu). V Ex 22,25-26 Hospodin vyzývá lid Izraele, aby při půjčce chudému mu vyšli vstříc se zrušením úroku i s vrácením zástavy, ale není zde řečeno, že by chudý nemusel vrátit či nějakým způsobem splatit svou půjčku. Na druhé straně, lid Izraele je vyzván, aby projevil soucit i vůči nepříteli či nenávidícímu, jestliže má možnost vrátit jejich ztracený majetek nebo když vidí jeho nehodu (Ex 23,4-5). V podobném duchu k nám mluví i Nový zákon – spíše než o soucitu lze mluvit o sounáležitosti, než jen o pomoci v nouzi lze mluvit o celkové pomoci v různých oblastech (např. Galatským 6,1-10: „Bratři, upadne-li někdo z vás do nějakého provinění, vy, kteří jste vedeni Božím Duchem, přivádějte ho na pravou cestu v duchu mírnosti a každý si dej pozor sám na sebe, abys také nepodlehli pokušení. Berte na sebe břemena jedni druhých, tak naplníte zákon Kristův. ... dokud je čas, číňme dobře všem, nejvíce však těm, kteří patří do rodiny víry“).

V jádru této sounáležitosti a prokazování soucitu jsou verše Ex 22,27-30, které vyzývaly Izrael k úctě Boha a vůdců v Izraeli, ke svatému jednání, jako Bůh je svatý, a ke vděčnosti a úctě v průběhu tří hlavních Izraelských svátků. Podobné výzvy (s patřičným posunem odpovídajícím novozákoní době, např. co se týká otázek stravování), aby náš život vyvěral ze vztahu k Bohu, který se slitovává a přebývá uprostřed nás v Duchu, zaznívají ze stránek Nového zákona: „Jako vyvolení Boží, svatí a milovaní, oblečte milosrdný soucit, dobrotu, skromnost, pokoru a trpělivost“ (Koloským 3,12). „Vždyť království Boží není v tom, co jíte a pijete, nýbrž ve spravedlnosti, pokoji a radosti z Ducha svatého“ (Římanům 14,17). „Buďme vděční za to, že dostáváme neotřesitelné království, a služme proto Bohu tak, jak se jemu líbí, s bázní a úctou“ (Židům 12,28). Ze vztahu k Bohu vyvěrá jak princip náhrady a obnovení úplnosti, tak princip soucitné, ale nestranné sounáležitosti v mezilidském soužití.

Ze způsobu koncentrické struktury oddílů hebrejského textu plyne, že principy mezilidského soužití nejsou něčím okrajovým, ale jsou centrem smlouvy Hospodina s Izraelem a vrcholem Hospodinových pokynů: Vztah k Bohu měl být viditelný na celém životě společnosti Izraele – což dnes lze vztáhnout minimálně na život křesťanského společenství, pokud většinová společnost v úkolech, ke kterým nás Pán Bůh volá, selhává, či je odmítá uslyšet.

Seznam literatury.

- (Alexander 2017) Alexander, T.D.: Exodus. Edice: Apollos Old Testament Commentary (AOTC) 2017.
- (Armerding, Old Testament and Criticism) Armerding, C. E.: The Old Testament and Criticism. Eerdmans 1983.
- (Bartholomew, Listening to Scripture) Bartholomew, C.G.: Listening to Scripture – an Introduction to Interpreting the Bible. Baker Academic 2023.
- (Ber, Vyprávění a právo) Ber, V.: Vyprávění a právo v knize Exodus. Mlín, Jihlava 2009.
- (Carson, Matthew 1-12) Carson, D.: Matthew 1-12. Série Expository Bible Commentary, Zondervan 1984.
- (Dearman, Jeremiah and Lamentations) Dearman, A.: Jeremiah and Lamentations. Edice NIV Application Commentary, Zondervan 2002.
- (Enns 2000) Enns, P.: Exodus. Edice: the NIV Application Commentary (NIVAC), Zondervan 2000.
- (Fajmon 2020) Fajmon, B.: Exodus 1--24. Krátký internetový komentář přístupný ze stránky rozhovor.cz/exodus. Jeho součástí je i článek Desatero dnes, odkazovaný v této práci (<http://www.rozhovor.cz/exodus/0409desatero-dnes.php>).
- (Fuchs, Co dělá naše jednání dobrým) Fuchs, E.: Co dělá naše jednání dobrým? Nakl. Mlín, Jihlava 2003.
- (Garrett, Problem of the Old Testament) Garrett, D.A.: The Problem of the Old Testament – Hermeneutical, Schematic and Theological Approaches. InterVarsity Press, Illinois 2020.
- (Houtman 1993) Houtman, C.: Exodus – Volume 1. Kok Publishing House, Kampen 1993. Edice: Historical Commentary on the Old Testament (HCOT). Anglický překlad holandského originálu z roku 1986. Výklad Exodu 1,1 až 7,13.
- (Houtman 1996) Houtman, C.: Exodus – Volume 2. Kok Publishing House, Kampen 1996. Edice: Historical Commentary on the Old Testament (HCOT). Anglický překlad holandského originálu z roku 1989. Výklad Exodu 7,14 až 19,25.
- (Houtman 1999) Houtman, C.: Exodus – Volume 3. Peeters Leuven 2000. Edice: Historical Commentary on the Old Testament (HCOT). Anglický překlad holandského originálu z roku 1996. Výklad Exodu, kapitoly 20 až 40.
- (Childs 1974) Childs, B. S.: The Book of Exodus. Edice: Old Testament Library (OTL), The Westminster Press, 1974.
- (Janzen, the Exodus: Historicity, Chronology, and Theological Implications) Janzen, G., ed: The Exodus: Historicity, Chronology, and Theological Implications. Five views on the Exodus: The 15th Century Exodus (Scott Stripling), The 13th Century Late-Date Exodus (James Hoffmeier), The 13th Century Hyksos-Levite-Led Exodus (Peter Feinman), The 12th Century Exodus (Gary Rendsburg), The Exodus as Cultural Memory (Ronald Hendel). Zondervan 2021.
- (Joo, The God of Compassion) Joo, H.K.: The God of Compassion at Mount Sinai – A Literary and Theological Interpretation of the Tangled Mix of Law and Narrative in the Sinai Pericope (Exodus 19:1-24:11). Doctoral Thesis at University of St. Micheal's College, 2016. Přístupné na internetu.

- (Oeming, Úvod do biblické hermeneutiky) Oeming, M.: Úvod do biblické hermeneutiky. Praha: Vyšehrad, 2001.
- (Pratt, Pentateuch) Pratt, R., Jr.: The Pentateuch. Kurs organizace Thirdmill.org z roku 2014. Dostupné pod názvem kursu na uvedené internetové stránce (videa i transkripty, 11 lekcí).
- (Propp 1998) Propp, W. H. C.: Exodus 1-18. Edice: The Anchor Yale Bible Commentaries, Yale University Press 1998.
- (Propp 2006) Propp, W. H. C.: Exodus 19-40. Edice: The Anchor Yale Bible Commentaries, Yale University Press 2006.
- (Prudký, Cvičebnice biblické hebrejštiny) Prudký M.: Cvičebnice biblické hebrejštiny. Kalich 2014, Praha.
- (Römer, Úvod do Starého zákona) Römer, T., Macchi, J.D., Nihan, Ch.: Úvod do Starého zákona. Mlýn, Jihlava 2020.
- (Sarna 1991) Sarna, N. M.: Exodus. Edice: The JPS Torah Commentary, New York 1991.
- (Schmid 2022) Schmid, K.: Auf dem Weg zum Gottesrecht: Die Theologiesierung des Bundesbuches (Ex 20,22-23,33); in: BZAR, Band 27, Wiesbaden 2022, 119-138.
- (Sláma 2020) Sláma, P.: Exodus I (kapitoly 1-15) aneb Jak jsem zatočil s Egyptem. Edice Český ekumenický komentář ke Starému zákonu, Praha 2020.
- (Smith, Speech Act Theory) Smith, P.: Speech Act Theory, Discourse Structure and Indirect Speech Acts. Doctor's Thesis, The University of Leeds 1991.
- (Sprinkle, The Book of the Covenant) Sprinkle, J.M.: The Book of the Covenant – A Literary Approach. JSOT Supplement Series 174, Sheffield 1994. A Shortened version of the dissertation “A Literary Approach to Biblical Law: Exodus 20:22-23:19”, 224 pp.
- (Stuart 2006) Stuart, D.K.: Exodus. Edice: The New American Commentary (NAC), Broadman and Holman Publishers 2006.
- (Thiselton, Two Horizons) Thiselton, A.C.: The Two Horizons – New Testament Hermeneutics and Philosophical Description with Special Reference to Heidegger, Bultmann, Gadamer, Wittgenstein. Eerdmans 1980.
- (Tiňo 2013) Tiňo, J. a kol.: Exodus. Dobrá kniha Trnava, 2013. Edice Komentáře k Starému zákonu, sv. 3.
- (Waltke, Old Testament Teology) Waltke, B., Yu, Ch.: An Old Testament Theology – an exegetical, canonical, and thematic approach. Zondervan 2007.
- (Wright, Fallacies of Chiasmus) Wright, D.P.: The Fallacies of Chiasmus – A Critique of Structures Proposed for the Covenant Collection (Exodus 20:23-23:19). Zeitschrift Für altorientalische und biblische Rechtsgeschichte, (10), pp. 143-168, 2004.